
Neagu
Djuvara
AMINTIRI
și POVEȘTI
deocheate
de Andrei Gamarț

Djuvara Neagu

Amintiri şi poveşti mai deocheate

Prezentare grafică şi ilustraţii de

Andrei Gamarţ

Ediţia a III-a, cu noi adăugiri

Despre autor

Neagu M. Djuvara s-a născut la Bucureşti în 1916, într-o familie de origine aromână aşezată aici la sfârşitul

secolului al XVIII-lea, care a dat ţării mai mulţi oameni de seamă.

Licenţiat la Sorbona (istorie, 1937) şi doctor în drept (Paris, 1940). Participă la campania din Basarabia şi Transnistria (iunie–noiembrie 1941); rănit în apropiere de Odessa. Intrat prin concurs la Ministerul de Externe în 1943, este trimis curier diplomatic la Stockholm în dimineaţa zilei de 23 august 1944, în legătură cu negocierile de pace cu Uniunea Sovietică. Numit secretar de legaţie la Stockholm, va rămâne aici până în septembrie 1947, când comuniştii preiau şi Externele. Implicat în procesele politice din toamna anului 1947, rămâne în exil, militând până în 1961 în diverse organizaţii ale diasporei româneşti. În 1961 pleacă în Republica Niger, unde va sta 23 de ani în calitate de consilier diplomatic şi juridic al Ministerului nigerian al Afacerilor Străine şi, concomitent, profesor de drept internaţional şi de istorie economică la Universitatea din Niamey. Între timp, reia studiile de filosofie la Sorbona. În 1972, obţine doctoratul de stat la Sorbona cu o teză de filosofie a istoriei; mai târziu, obţine şi o diplomă a Institutului Naţional de Limbi şi Civilizaţii Orientale de la Paris. Din 1984 este secretar general al Casei Româneşti de la Paris, până după revoluţia din decembrie 1989, când se întoarce în ţară. Din 1991 este profesor-asociat la Universitatea din Bucureşti şi membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iaşi şi al Institutului de Istorie „N. Iorga” din Bucureşti.

Principalele publicaţii: Le droit roumain en matière de nationalité (teză de doctorat); Civilisations et lois historiques. Essai d’étude comparée des civilisations (carte premiată de Academia Franceză); în româneşte, Civilizaţii şi tipare istorice. Un studiu comparat al civilizaţiilor; Le pays roumain entre Orient et Occident. Les Principautés

danubiennes dans la première moitié du XIXe siècle; în româneşte, Între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne; O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri; Cum s-a născut poporul român; Mircea cel Bătrân şi luptele cu turcii; De la Vlad Ţepeş la Dracula Vampirul; Însemnările lui Gheorghe Milescu (roman); Amintiri din pribegie; versiune franceză: Bucarest–Paris–Niamey et retour ou Souvenirs de 42 ans d’exil (1948–1990); Există istorie adevărată?; Thocomerius–Negru Vodă, un voivod de origine cumană la începuturile ţării româneşti; Războiul de şaptezeci şi şapte de ani (1914–1991) şi premisele hegemoniei americane. Eseu de istorie-politologie.

Fiecare carte, asemenea fiecărui om, are o poveste a ei. E-adevărat însă că, în timp ce poveştile oamenilor ies mai uşor la lumină, poveştile cărţilor sunt doar arareori cunoscute. Şi Poveştile mai deocheate ale lui Neagu Djuvara au o... poveste a lor. Într-o bună zi, venit la editură să discute sumarul unei viitoare cărţi despre boierimea română, autorul a lăsat şi un manuscris pe a cărui primă filă era scris (cu roşu!) pentru după moartea mea! Imposibil de trecut peste o asemenea hotărâre! Şi totuşi cum să le întârzii cititorilor bucuria de a se reîntâlni cu un povestitor atât de plin de har cum e Neagu Djuvara! Aşa că, după nu puţine şi nici uşoare exerciţii de persuadare, Neagu Djuvara s-a lăsat înduplecat şi ne-a îngăduit să

adunăm în volum cele patru poveşti risipite în Plai cu boi. Mai mult chiar, acum, dacă tot aveau să devină carte, poveştile s-au îmbogăţit cu noi, spumoase şi irezistibil istorisite întâmplări.

Ca şi Amintirile din pribegie, aceste Amintiri şi poveşti mai deocheate sunt un prilej minunat de a călători în timp, căci memoria lui Neagu Djuvara, ajutată de fermecătoarea sa limbă română, e cea mai bună călăuză – şi, de astă dată, o călăuză mai pusă pe şotii şi dispusă la indiscreţii ca oricând.

12.07.09

Dragă şi stimată Doamnă Directoare de prestigioasă Editură! Iată al patrulea articolaş din Play-Boy-ul românesc. Încă o dată, dacă credeţi de cuviinţă să le publicaţi, nu vă voi face proces. Rămâne însă înţeles că notaţi undeva prima dorinţă a istoricului – filosof al Istoriei – memorialistului N. Dj., de a se publica după moarte. Cum însă testamentele e făcute ca să fie stricate (vezi Ludovic al XIV-lea, Brâncuşi et alii), faceţi cum credeţi.

Ordinea trebuie să fie cea cronologică a „ievenementelor”, nu a apariţiei în P. cu B., adică

1. Mamaia-sat în 1922

2. Liceul francez (cu nepotul sultanului, petoman)

3. Popovici-galoş

4. Ardeleni cu boieroaice regăţene şi viţă vercea.

Cu drag,

Moş Neagu

Prezenta ediţie include şi o a cincea povestire, „Vacanţe de adolescenţă pe la mătuşi” (n. ed.).

În vremea aceea, nu prea ştia mama pe unde să ne ducă vara la mare, pe frate-meu, Răzvan, de nouă ani, şi pe mine, de şase. Văduvă de război cu „renumăraţie de la buget mică”, n-o ducea prea bine cu finanţul. Avusese doar o bucată de moşie rămasă după marea expropriere din 1918–1921. Taică-su, generalul Grădişteanu, mort înainte de război, deplorabil gospodar al averii moştenite, după războiul din 1877 la care participase şi după dobândirea Dobrogei, se grăbise să vândă ce brumă de moşie strămoşească mai avea în Muntenia ca să cumpere la preţ de pomană 5 000 de pogoane la Taşaul, să aibă fiecare copil o mie de pogoane la moartea lui, dar după expropriere, din mia de pogoane, din cele 500 de hectare ale mamei rămăseseră doar 50. Mama le vânduse ca să cumpere o căsuţă în Bucureşti, pe fundătura Dr. Sergiu, în cartierul Buzeşti, considerat uşor periferic.

Atunci a aflat de la prietena ei Marioara Prodan, soţia unui consilier la Casaţie şi vajnică directoare a unei fundaţii pentru copii, că se putea închiria ieftin o casă de ţăran la Mamaia-sat. Gata, s-au dus acolo cele două familii, luând fiecare o căsuţă în sat.

Proprietarul nostru sta binişor, – câteva zeci de pogoane, vie, vite, două case. Într-una din ele am stat noi. El era

turc, nevastă-sa, nemţoaică, fiul, Garabet, român get-beget. Înalt, chipeş, avea fo 20 de ani; tat-su după el ziulica întreagă, tot ţipând la el (parcă-l aud): „Pezevenghi!… Şarlatan!…”

Numai noi aceştia eram turişti pe acolo. La câţiva kilometri spre plajă, cică ar fi avut şi Dinu Brătianu o vilă, dar nu i-am întâlnit niciodată ocupanţii, dacă vor fi fost. În sat, bineînţeles, nicio maşină, şi chiar pe drumul care străbătea satul abia dacă trecea un camion pe zi, ridicând un nor de praf, împrăştiind găinile înnebunite şi asmuţind câinii. În schimb, în curtea turcului nostru zăcea carcasa destrămată a unei maşini agricole. Asta era maşina pe care ne băteam frate-meu şi cu mine ca s-o conducem pe rând!

Mama, cu toată relativa strâmtorare, mai ţinea o guvernantă la copii. De, greu te deprinzi cu economia. „Nemţoaica” noastră era atunci o tânără unguroaică. Trebuie că era tare frumoasă, că prea îmi plăcea să stau la fustele ei şi s-o ţin de mână. În fiecare seară, după zăduful zilei, mă lua la plimbare prin cărările din vie şi eu îi ceream să-mi cânte mereu acelaşi cântec, „Volga-Volga”. Mai am vocea ei melodioasă în urechi după… (fac repede socoteala, da, după 86 de ani):

„Volga, Volga, öreg Volga, la-la-laa, la-la-la-laa”. Minunate şi nemuritoare sunt notele astea imprimate în ceara proaspătă a inimii de copil...

Într-o după-amiază târzie, privind spre vale către lac, către ghiol, îl văd pe bătrânul nostru turc aducând înapoi taurul de la islaz. Şi, deodată, bestia se înfurie şi începe să-l

împungă rău. Omul fuge în apă. Taurul îl pândeşte să iasă şi, dacă încearcă să iasă, taurul iar îl împunge. Eu, îngrozit, încep să zbier spre casă, spre sat. Vin oamenii cu funii şi aleargă să lege bestia turbată. Dar fapta n-a rămas nepedepsită: câteva zile mai târziu, asistam uimit la operaţia jugănirii şi, cu acest prilej, aflam şi la ce foloseau acele două ouşoare moi şi că aveam şi eu două din alea, mai mici, în punguţa mea. De fapt, eram de-acum pregătit să înţeleg, că doar nu mai credeam nici în Moş Crăciun!

Mai târziu, mult mai târziu, aveam să aflu şi cum, după aventura cu papesa Ioana, de pe la anul 1000, fiecare papă nou ales se supune, pe un scaun, cred, fără fund, la pipăitul indiscret al unui cardinal desemnat să verifice că noul ales are alea şi că sunt bene pendentes.

Să ne întoarcem însă la Mamaia noastră! La un moment dat, a venit să petreacă zece zile la noi verişoara Mona Mavrocordat, cu un an mai mare decât mine, rotunjoară, voinică, băieţoasă. Odată, pe când ne jucam amândoi pe plajă în pielea goală, apare pe motocicletă doctorul Lupu, faimosul politician socializant, pe atunci tânăr, simpatic, prietenos...

— Hai, copii, să vă fac un tur cu motocicleta!

Noi, goi-goluţi, Mona în side-car, eu în spatele lui, ţinându-l strâns de mijloc. Şi goană cu o sută pe oră pe partea udă a nisipului, ca la campionatele de viteză. O beţie! Dar, la întoarcere, doctorul Lupu o ia pe şosea şi intrăm astfel goi în sat – mă văd fugind ruşinat prin curte de la şosea până-n casă!

A doua zi s-a mers la pescuit pe malul unui ghiol mai spre nord, în drum spre Capul Midia (unde văzusem într-o seară şirul de bărci lungi de pescari vopsite negru cu smoală de-mi făcuseră o impresie sinistră). În ziua aia, eu n-am prins niciun peşte. În schimb, m-au prins pe mine unul sau mai mulţi ţânţari anofeli, aşa că două zile mai târziu dârdâiam cu 41 şi ½ grade de febră. M-a salvat prezenţa doctorului Lupu.

Mă revăd întins în curte (de ce în afara casei?), învelit în cearşaf ud ca să-mi scadă temperatura. Apoi, pesemne, îndopat cu chinină. Nici nu mai ştiu câte zile am zăcut. Ştiu doar că după aceea, ani de-a rândul, am avut recidive grave, în fiecare primăvară şi fiecare toamnă. M-a curarisit abia după opt ani, la Nisa, un medic fost vreme lungă în Africa. Îl chema Casabianca. Mi-a făcut în pulpă, câteva zile, injecţii de două grame de chinină; apoi, împotriva recidivelor, în fiecare primăvară şi toamnă, lungi cure preventive de chinio-stovarsol. După câţiva ani de atare tratament, eram lecuit pentru totdeauna; iar în cei 23 de ani ai mei în Africa sud-sahariană, m-a apărat bulina zilnică de nivachină.

Dar n-au fost numai astea aventurile mele în lunile de la Mamaia-sat. V-am spus de familia Prodan. Pe tatăl, magistratul, nu-l pomenesc acolo. Copiii erau trei: bărbatul, Piki, viitor ofiţer şi prizonier lungă durată în Rusia; fetele, Mia, cu şase luni mai mică decât mine, şi Elena, de patru ani. Prima, subţire şi brunetă, a doua, blondă şi durdulie. Într-o zi pe la prânz, nu ştiu cum se face că mă aflu singur cu Elena între două dune de nisip. Mă apropii de ea, o sărut pe obraji... şi, întinzând-o pe burtă, mă culc pe ea încercând să-mi strecor instrumentul între buci, când apare maică-sa... Aia mică îi zice arătându-şi dosul cu deştul:

— Neagu a vlut să-mi pună lobinetul lui aici!

Vai, ce ruşine!!! Am fugit între dune. Abia după un ceas m-a găsit mama. S-a aşezat lângă mine şi m-a dojenit, sever, dar cu blândeţe:

— Tu ştii că tata te-a văzut din cer? Cum ai putut face aşa ceva?

A fost prima oară în viaţa mea, dar şi ultima, când am avut poftă să intru în pământ, să mă sinucid. La scena asta mă gândesc şi azi de fiecare dată când îmi repet acea frază din psalmul 50, al lui David (cea mai frumoasă rugăciune care e dat să-mi fie cunoscută): „...Că iată întru fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea...”

Pe surorile Prodan le-am mai întâlnit „în societate” în adolescenţă, din an în Paşte. Erau foarte legate între ele şi în acelaşi timp foarte deosebite, şi la fizic, şi la moral. Mia, calmă, nobilă, puţin distantă, Elena, exuberantă şi – se zicea – cam rea de muscă. A fost măritată de două ori – au venit războiul şi captivitatea soţului. Când a rămas singură a doua oară, nu mai ştiu dacă văduvă sau divorţată, muncea din greu şi cu multă demnitate în era comunistă. Atunci a întâlnit-o în câteva rânduri Alexandru Paleologu, de a scris apoi frumos despre ea, după moartea ei, într-una din cărţile sale. Unii cititori l-au criticat însă pe conu’ Alecu că ar fi lăsat prea străveziu să se înţeleagă că prietenia lor a mers – să-i zicem în vechea limbă popească – până la „spurcata împreunare”.

Pe Mia am regăsit-o la puţin timp după sosirea mea accidentală la Stockholm a doua zi după 23 august ’44.

Venise şi ea refugiată acolo cu toată legaţia României de la Copenhaga, care scăpase în faţa invaziei trupelor germane. Descopeream parcă o altă femeie, de o frumuseţe şi o distincţie nebănuite, însoţite de o inteligenţă subtilă, chiar prea, aproape stranie. M-am îndrăgostit nebuneşte. Poate să fi fost şi împrejurările. Ea s-a lăsat încet ademenită, apoi fierbinte, dar era, la 26 de ani, virgină, iar eu nu mă puteam hotărî să-mi trădez soţia rămasă în ţară sub ocupaţie. Şi au trecut astfel săptămânile, poate chiar două luni de pasionate îmbrăţişări şi frământări, până s-a întâmplat inevitabilul: a furat-o altul, mai nebun, mai hotărât, un tânăr pictor danez care trecuse Öresundul pe o bărcuţă ca să-i dea de urmă.

Îl chema, ţin minte, Paul Gedegår; eu l-am găsit cam mic şi urât şi era chiar nebun: pe când îi făcuse Miei curte la Copenhaga, fără succes, într-o seară când s-a întors ea de la birou, şi-a găsit mobilele odăii aruncate pe geam în stradă! Ăsta-i genul de tipi care cuceresc femeile delicate. Deci nu-i de mirare că la Stockholm, găsind-o pe Mia „încălzită” de mine, i-a luat fecioria.

Am aflat lucrul prin verişoara mea Ioana Bellu, dactilografă la Legaţie, care o găzduia pe Mia, dar care era şi tare vorbăreaţă, de a aflat de întâmplare toată Legaţia. Însărcinatul cu Afaceri, George Duca (fiul lui I.G. Duca, cel asasinat de legionari), şi vechiul meu prieten şi coleg Sandu Ghika s-au purtat de atunci cu Mia ca şi când cine ştie ce porcărie făcuse şi ar fi fost ultima paţachină. S-a simţit foarte umilită, de aceea eu am rămas cât puteam de prietenos cu ea.

Cred însă că n-am avut în toată viaţa mea un simţământ mai aprig de durere şi disperare ca în acele săptămâni de cumplită gelozie după aflarea nefericirii mele. (Pe atunci, în nopţile de insomnie, am descoperit prima oară şi virtuţile coniacului Grande Champagne.) Dar vreme trece, vreme vine, aşa că s-a aşternut încet-încet praful „uitării celei oarbe”.

Urmările au fost însă pentru ea de o nespusă tristeţe. N-am cunoscut o altă fiinţă lovită atât de stăruitor şi nemilos de soartă.

Pe Paul, pictorul trăsnit, l-a lăsat după 2-3 ani. I-a fost cu atât mai uşor cu cât s-a nimerit să fie atunci numită dactilografă la Legaţia noastră din Norvegia, de curând redeschisă. Acolo, la Oslo, a cunoscut un norvegian înalt şi chipeş care era şi purtătorul unui nume ilustru, că era nepotul de fiu al marelui poet şi dramaturg Bjørnstjerne Bjørnson, „Eminescul” Norvegiei şi primul Premiu Nobel pentru literatură din lunga listă de premiaţi, acum seculară.

Şi a început o mare dragoste, cu promisiuni de căsătorie, dar el era însurat. Când, în 1948, ministerul nostru de Externe, comunist, a rechemat-o pe Mia, ea s-a refugiat la Paris, fără un sfanţ şi aşteptând un copil. Tatăl însă s-a derobat şi a început de-atunci pentru Mia un lung calvar. A plecat la Londra, că avea acolo o mătuşă recăsătorită cu un om cu stare. Abia sosită, zisul unchi prin alianţă a murit şi Mia a rămas pe drumuri. În Anglia sever ruinată de război, cu casele neîncălzite, ea a ajuns femeie de serviciu într-un spital unde spăla în genunchi duşumelele şi cimentul din săli, până s-a redeschis un vechi beteşug din copilărie, o tuberculoză osoasă la un genunchi. A trebuit să fie operată şi a rămas cu un picior ţeapăn. La 35 de ani,

splendoarea asta de fată era şchioapă şi arăta îmbătrânită. Eu şi o prietenă a ei, prinţesa Greta Sturdza, norvegiancă prin naştere, atâta am insistat pe lângă ea să facă proces tatălui, că în cele din urmă a acceptat să se despartă un timp de copilă şi s-o trimită Gretei la Oslo, unde tribunalul, după dovezile din scrisori şi la prezentarea odraslei atât de tipic norvegiene, n-a ezitat să recunoască paternitatea şi aia mică a devenit Maria Bjørnson.

Tatăl a continuat însă s-o ignore şi să nu trimită un ban, iar Mia, care muncea din greu ca s-o crească, a continuat să-i dea anual veşti despre progresele fetiţei atât de înzestrate şi talentate. Maria Bjørnson a ajuns, după studii universitare şi ani de ucenicie prin teatre, unul din cei mai celebri scenografi din vremea noastră. Piesa Fantoma de la Operă, cu înscenarea imaginată de ea, de pildă uriaşul lampadar care cădea în lacul subteran al Operei din Paris, a avut atât de mare succes, încât se dădea, la un moment, în acelaşi timp la Londra, la Tokyo şi la New York, de-i pica Mariei în contul bancar un napoleon de aur la fiecare cinci minute. Şi-a cumpărat o casă pe malul Tamisei şi, în spatele acesteia, peste şosea, o casă mai mică pentru maică-sa. Dar Mia era atât de marcată de mizeria îndurată timp de 40 de ani, că nu se mai putea învăţa cu o viaţă de belşug şi economisea mai departe, ca pentru altă vreme de zile negre. Într-o zi, întorcându-se cu coşul de la piaţă, a răsturnat-o o maşină, accident grav după care a rămas paraplegică. Fiică-sa cheltuia o avere ca s-o îngrijească, avea în casă doi servitori indieni şi se perindau zilnic zece infirmiere. În zadar.

M-a chemat la telefon Maria într-un ajun de Crăciun, la Bucureşti – eram întors în ţară după decembrie ’89 –, să vin să stau două zile lângă Mia, că i-ar face bine. Când am ţinut mâna bolnavei aparent moarte, a avut o infimă clipire dintr-o geană, semn că înregistrase prezenţa mea în tragica ei amuţire. M-a rugat Maria şi în anul următor să mai vin, dar până să sosesc a murit – nu Mia, ci fiică-sa, dintr-un infarct, de prea mult stres – şi bolnavei, sigur conştientă de dispariţia fetei înaintea ei, i-au mai trebuit doi ani până să înceteze de a-i bate inima. Dumnezeu pe cei buni şi blânzi îi pedepseşte cel mai aspru când au căzut, ca şi ceilalţi, în păcat.

Iertaţi-mă, fraţilor! Am început articolaşul ăsta cu amintiri mai curând hazlii şi, iată, îl isprăvesc acum în notă tragică, dar, such is life.

În generaţia mea, românii din clasa socială mai moţată nu-şi mai trimiteau copiii la şcoală în Franţa, că erau de-acum şi liceele noastre, şi chiar universităţile, de nivel occidental. De partea tatei, străbunicul, împreună cu cei doi fraţi ai săi, fusese pribeag la Paris în 1848 şi poate că de-abia de atunci s-a deprins cu franceza. Apoi şi-a trimis cei doi fii să facă bacalaureatul şi studiile superioare la Paris. În fine, tata şi frate-su făcuseră liceul francez, de mici, la Berlin. De partea mamei, că era din neam de boieri mari, „franţuzirea” începuse cu fo două generaţii mai devreme. Aşa că aveam, înaintea mea, cel puţin trei generaţii cu şedere sau studii în Franţa. Dar, repet, în generaţia mea nu mai era moda. Dacă totuşi ne-a pus

mama interni la liceu în Franţa, pe frate-meu, Răzvan, de 15 ani, pe mine, de 12, e fiindcă era văduvă de război, cu venit din ce în ce mai firav şi, paradoxal, cu amândoi copiii în străinătate, cel mare cu o bursă, eu cu liceul plătit de bunicul meu, iar mama, când venea şi ea lângă noi, şezând la o pensiune de clasa a treia, o scotea mai ieftin. Lasă că, departe de Bucureşti, nu mai riscam să fim molipsiţi de năravurile copiilor de bani gata ai celor din „societatea” bucureşteană care supravieţuiseră marii exproprieri din 1918–1922.

Şi aşa se face că am sosit în primele zile ale lui octombrie 1928 la liceul naţional din Nisa (Nice, sau Nizza pe italieneşte). De ce tocmai la Nisa, pe Mediterană, oraş de lux? Fiindcă bunicul, Trandafir Djuvara (cu prenume tradiţional în familie, de pe vremea când emigraseră strămoşii din munţii Pindului; dar acum îmi părea cam caraghios – Auzi! să-l cheme pe un bărbat „trandafir”, adică „roză”!), venea în fiecare iarnă trei-patru luni acolo să-şi oblojească reumatismele. Că era destul de bogat, dar de o zgârcenie cumplită – şi totuşi, aş zice: „în ţară trăia ca un sărac, dar la Nisa şi la Paris trăgea la hoteluri de cinci stele”.

Prima impresie la liceu – clădire mare de piatră cenuşie, relativ nouă, de doar 20-25 de ani, totuşi parcă aducând a puşcărie: curţi mari cu asfalt, ciment sau nisip, fără niciun tufiş ori pom – prima impresie, cum ziceam, o am de când, mergând cu mama şi fratele pe o lungă galerie cu grilaj de fier, ce dădea spre o curte mare de recreaţie (ne duceam

să ne luăm rufăria de la magazie), am aruncat o privire în curte, că era tocmai recreaţia, unde ce văd?! Joaca din curte mi s-a părut că se rezumă la vreo patru-cinci grupuri de bătăuşi în toată regula! Aoleo, îmi zic, aşa or fi franţujii? La şcoala primară de la Sinaia sau la gimnaziu nu ţineam minte să fi văzut nicio încăierare… Trebuie să pun însă un bemol: întâmplarea se petrecea în Franţa meridională şi, mai grav, la liceul din Nisa, unde veneau grămadă corsicanii, or, corsicanul e cumplit – negru în cerul gurii!

În patru ani mi-am făcut, totuşi, doi prieteni cu care am rămas legat toată viaţa. (Unul dintre ei a murit anul trecut, altuia nu-i dau nici lui prea mult de-acum încolo...) Iar profesorii mi-au fost aproape toţi simpatici, şi unul chiar drag. Ajunsesem în clasa a II-a. (În Franţa, numărătoarea începea invers: clasa întâi primară e clasa a XI-a, a VI-a e anul întâi de liceu; a II-a era deci clasa a X-a. În anul următor se trecea un prim bacalaureat, deci după clasa întâi, iar apoi se scindau clasele, se trecea la „Filosofie”, pentru cei care alegeau umanităţile, şi la „matematică elementară”, pentru cei ce voiau să devină ingineri, cercetători ştiinţifici etc.). În clasa a II-a, pe profesorul de franceză, latină şi greacă îl chema Musso (nu Mussolini). Era scund, nervos, cu păr vâlvoi şi, chiar de făcea trei ore la rând, numai în picioare vorbea. Am uitat să spun că la 12 ani intrasem în clasa zisă a VI-a, cu toate că făcusem în ţară primul an de liceu, deci cam cu aceleaşi materii la matematică, istorie, geografie, ştiinţe naturale – doar că aici începeam şi latina, căci în Franţa se făcea atunci (dacă alegeai) latina pe toată durata liceului. Şi iată că eu, românaşul, străinul, luasem la sfârşitul anului premiul întâi, căruia acolo i se zice „prix d’excellence”. Atunci

directorul liceului (francezii le zic directorilor „provizor”) a sfătuit-o pe mama să mă facă să sar anul următor, doar cu ceva pregătiri în vacanţă, aşa că am intrat direct în a IV-a. Când a aflat, bunicul s-a făcut foc şi pară, şi, cum nici eu, nici mama n-am cedat, a încetat să-mi plătească şcoala, şi cu maică-mea n-a mai vorbit până la moartea lui, şase ani mai târziu. El avusese poate dreptate, căci în primii doi ani după acea „săritură” am mers greu de tot, de n-am mai ajuns la „premiul de excelenţă” decât în anul bacalaureatului. Dar hai să socotesc altfel: dacă n-aş fi sărit clasa a V-a, nu mi-aş fi isprăvit doctoratul în drept înainte de a pleca la război; n-aş fi fost în primul an de istorie la Sorbona pe aceeaşi bancă cu viitoarea mea soţie, France (de care-s despărţit de numai 47 de ani, dar nu divorţat); nu s-ar fi născut fiică-mea Domnica, nici nepoata mea Sandra, nici strănepoata Zoe... Şi poate cine ştie ce alte minuni sau nefericiri n-ar mai fi avut loc în viaţa mea. Deci are de grijă Cel de Sus.

Revenind la profesorul Musso, trebuie să spun că erudiţia lui, inteligenţa lui, metoda lui de învăţământ mi-au rămas un model de viaţă.

Pe la mijlocul anului, mama, sosită din ţară, s-a dus să-l vadă, să mai pară că se preocupă de învăţătura odraslei. Musso i-a spus că sunt cam zburdalnic şi cam inegal, dar – cu un zâmbet de parcă ar fi zis „Fiţi liniştită, cucoană!” – „e cel mai inteligent din clasă”. M-am dus să-l vizitez odată, 40 de ani mai târziu, într-un concediu, pe când lucram în Africa. M-a primit cu bucurie şi m-a ţinut la masă. Şedea într-un apartament frumos pe Place Massena, în centru. Stând la masă cu fereastra deschisă spre spate, unde se vedea în depărtare colina zisă Mont Boron şi, sus de tot, grămadă de cruci de marmură şi de cavouri ale cimitirului, mi-a zis:

— De aici, o văd în continuare pe mama!

N-o părăsise până la moartea ei. Şi, ţinând eu minte că avea reputaţia de a fi sever cu fetele, la liceul de fete... am intrat la idee.

Nu v-am vorbit şi despre colegii extraordinari pe care i-am avut în decursul anilor! Într-a VI-a eram în clasă cu cei doi fii ai regelui Cambodgiei, Sisovath Monivong şi Sisovath Monireth. De primul am auzit că s-a urcat pe tron, scurt timp, că l-au schimbat franţujii, aşa-zişii protectori ai Cambodgiei; cică al doilea a ajuns prim-ministru, dar l-au ucis revoluţionarii lui Pol Pot, ăl cu studii în Franţa, care a dezlănţuit cel mai mare genocid din istoria recentă, ucigând, se zice, 2 000 000 din 6 000 000 de compatrioţi.

În clasă cu frate-meu era viitorul rege al Afghanistanului, Zaher Khan. Zeci de ani am cărat cu mine o fotografie în care sunt amândoi, zâmbitori şi cu bluza cenuşie ostentativ pătată cu cerneală. Dar, când i-am scris de la Paris, în 1948, pe vremea când îmi căutam de lucru cu disperare, n-a catadicsit să-mi răspundă. Eram naiv să cred că sub maximă presiune sovietică i se putea răspunde din Afghanistan unui pârlit de refugiat dintr-o ţară satelit a URSS.

Dar cel mai pitoresc dintre feciorii de împărat cu care m-am aflat condiscipol a fost Osman, un nepot al ultimului sultan osmanlâu. Eu aveam 13 ani şi eram pirpiriu. El avea 16 şi era mare, gras, umflat, prostuţ cred, şi nu se supăra când îşi băteau joc de el camarazii. Era poreclit Pachidermul. Mai avea o specialitate la gradul suprem: era petoman. Ştiţi ce-i asta? Că nu găsiţi în DEX: la Expoziţia Universală de la Paris din 1900 apăruse un fenomen care dădea spectacole la care se înghesuia lumea (mi-a

povestit bunicu-meu, care a asistat), unde timp de o oră, pe când trăncănea verzi şi uscate, individul scăpa câte un vânt sonor, modelat după înţelesul cuvintelor sau frazelor, mai subţire, mai gros, mai scurt şi sec, mai lung şi ondulat... Avusese un succes nebun şi i se spusese „le pétomane”, de la verbul „péter” (a scăpa un vânt). Osman al nostru era de acelaşi soi. Într-o noapte, în dormitorul de vreo 35-36 de paturi, s-a întâmplat, lucru neaşteptat, că a lipsit supraveghetorul care altfel se culca la mijlocul dormitorului, într-un pat înconjurat de patru perdele albe (supraveghetorii erau tineri foşti studenţi „în pană”; li se spunea pioni). O fi fost bolnav, fără a avea timpul să prevină din vreme. Nu puteam scăpa aşa chilipir! Ne-am adunat vreo 10-12 în jurul patului lui Osman, înveliţi în cearşafuri (nu se ştie niciodată!) şi l-am rugat să-şi dea drumul. Culcat pe burtă în pielea goală, Osman şi-a pornit tirul de artilerie, iar noi număram în cor – dar în şoaptă – 45... 46... 47... Deodată, cel dintre noi care vedea mai bine uşa dormitorului strigă:

— Daida, d’Artagnan!

(Daida însemna „păzea!” în dialectul de la Nisa, iar d’Artagnan era porecla supraveghetorului general, după eroul din Cei trei muschetari).

O zbughim fiecare către patul lui, înveliţi în alb ca nişte stafii, pe când Osman, care nu înţelesese alarma, i-a dat înainte... 48... 49, până s-a auzit strigătul lui d’Artagnan:

— Osman! Nu ţi-e ruşine?

...De fapt, sigur că nu-i era ruşine, că la turci trasul unui vânt sonor, după masă, e chiar o datorie, o cinstire... Condiscipolul meu Osman, din neamul sultanilor osmanlâi, avea o lungă tradiţie înaintea lui.

Am ezitat până acum să ilustrez afirmaţia cu o anecdotă, într-adevăr mult mai „deocheată”, dar de curând mi-a extras-o domnul Patapievici în cursul unui interviu televizat şi a dat-o, aşadar, pe unde. Atunci, hai s-o dăm şi noi pe unde n-am îndrăznit s-o dăm. Iată povestea:

Se ştie că de la alianţa încheiată la mijlocul veacului al XVI-lea de regele Franţei Francisc I cu sultanul Soliman Magnificul, ambasadorii Franţei la Istanbul aveau precădere pe toţi ceilalţi reprezentanţi diplomatici, chiar şi pe al Împăratului Sfântului Imperiu Roman de naţiune germană, care, protocolar, era primul suveran din Creştinătate. Şi, într-adevăr, cu vremea, ambasadorii regelui Franţei au avut nu numai precădere, ci şi cea mai mare influenţă asupra politicii Sublimei Porţi. Dar faimoasa şi aventuroasa expediţie a lui Napoleon Bonaparte în 1798 în Egipt, care era de veacuri provincie otomană, a stricat socotelile şi relaţiile diplomatice între Franţa şi Turcia erau de atunci întrerupte.

Iată însă că în 1806, ruşii atacă Turcia, pentru a cincea oară în mai puţin de o sută de ani, şi ocupă Principatele române. Anglia, aliată cu Rusia împotriva lui Napoleon îşi trimite flota să asedieze Constantinopolul şi să pătrundă în Marea Neagră prin Dardanele... Turcia se grăbeşte să ceară atunci ajutor Franţei şi Napoleon trimite ambasador pe „compatriotul” său corsican, generalul Sebastiani – care, într-adevăr, va face minuni pentru a împiedica flota britanică să pătrundă în strâmtoarea Dardanalelor şi să atace Constantinopolul. Dar în primele zile de la sosirea

lui, trebuia „spartă gheaţa”; Sebastiani încerca să se arate cât mai simpatic turcilor, iar aceştia căutau să-l cinstească la superlativ.

Marele Vizir dă o masă mare în onoarea ambasadorului. Acesta e aşezat la masă în faţa Marelui Vizir, iar jur-împrejur vreo 20 de viziri şi de paşale. Pe un scăunel lângă ambasador, un tălmaci, un dragoman ca să-i traducă înaltele vorbe ale vizirului şi să-i explice tainele bucătăriei turceşti. După vreo două ceasuri de nesfârşite feluri, care mai de care mai bine drese şi mai frumos împodobite, s-a sfârşit defilarea bucatelor. E un moment de pauză. Când, deodată, tresare ambasadorul: în faţa lui, Marele Vizir, fără măcar a pune mâna la gură, a tras o straşnică râgâială, „cârc!” şi jur-împrejur care mai de care, vizirii şi paşalele îi cântă în strună, „cârc”, „cârc”... Dragomanul se apleacă spre domnul ambasador şi-i explică:

— Asta vrea să zică, Excelenţă, că a mâncat bine!

Sebastiani înghite în grabă puţin aer şi scoate şi el o mică râgâială. Vecinii zâmbesc către el – gândeau: „E bun ghiaurul, se dă după obiceiurile noastre!”

Mai trec trei sferturi de ceas, se servesc cafelele, rahat lucum, halva, halviţă şi fel de fel de dulciuri... Deodată tresare iar Sebastiani, Marele Vizir scăpase un vânt, adevărată bubuitură, şi îndată salve trase în jurul mesei de toţi vizirii şi paşalele. Tălmaciul explică: „Asta vrea să zică, Excelenţă, că digeră bine!”

Sebastiani e cuprins de panică. Ce să se facă? Atât de mult a fost silit, de copil, să se abţină de la aceste zgomote considerate necuviincioase, că chiar nu-i mai vine decât la umblătoare, sau cel mult noaptea sub plapumă, dacă nu-i nevasta lângă el... Atunci, tiptil, pe sub faţa de masă, se

apasă cu o mână pe burtă, la stânga, la dreapta sau în cerc... până simte o inspiraţie, se lasă pe o rână, se screme – şi scoate o băşinică firavă, subţire, ţiiiitt!... Dragomanul se apleacă spre el, cu un zâmbet complice, şi-i şopteşte la ureche: — Asta vrea să zică, Excelenţă, că Excelenţa Voastră e virgină!

Dar vai, fraţilor! Am rătăcit până aici fără a atinge măcar subiectul care figurează în titlu! Staţi, că vin la obiect (sau la subiect)!

După anul cu dl Musso a trebuit să plec la Paris, fiindcă Răzvan îşi luase bacalaureatul şi, pe vremea aceea, Nisa n-avea universitate, iar el voia să facă medicina. Mama a ales unul dintre marile licee din Paris, cel în care întâmplător se afla acum director fostul „provizor” de la Nisa, care mă cunoscuse. Dar nu era din cele mai vechi licee de la Paris, ca „Henri IV”, unde fusese bunicul, sau „Louis le Grand”, unde fusese frate-su Alexandru, care va face carieră politică, de mai multe ori ministru liberal şi despre care I.G. Duca a scris, după moartea lui prea timpurie în ianuarie 1914, că era, „după mulţi, cel mai mare orator din generaţia sa”. Liceul meu, „Janson de Sailly”, era mai modern şi situat nu în Cartierul Latin, ci în cartierul devenit cel mai şic în secolul al XIX-lea, în vestul Parisului. Însă era un liceu de bună reputaţie şi dimensiuni şi mai mari decât cele vechi.

Intram aşadar în clasa I, adică ultima înainte de primul bacalaureat şi de clasa de filosofie, după care urma să iau al doilea bacalaureat. Atmosferă în contrast brutal cu cea de la Nisa. Eu venisem, cum am spus mai devreme, cu o bluză gri plină de ştersături de peniţă şi chiar puţin zdrenţuită jos; cămaşă sport şi cravată – ioc. Camarazii, cu cravate, cămăşi bine călcate, unele chiar scrobite. S-au

uitat toţi la mine cu sfială. Cu atât mai mult cu cât aveam originalitatea să car cu mine, atârnând de o sfoară lungă şi grosolană, o sticluţă de cerneală, căci aveam snobismul de a scrie mai departe cu toc şi peniţă, când toţi camarazii aveau, bineînţeles, stilouri. Asta până în ziua în care profesorul de franceză, latină, greacă m-a rugat, gentil, să văd dacă părinţii nu-mi puteau cumpăra un stilou, şi asta fiindcă, pentru a doua oară, îmi scăpasem călimara pe jos pătând parchetul clasei cu cerneală! Până la sfârşitul anului „mă dădusem pe brazdă”: eram ca şi colegii mei, cu complet-veston de la „Old England”, cravată şi chiar cămaşă cu plastron.

Profesorul principal, cel de franceză, latină şi greacă, era, ca şi Musso (am uitat să spun), trecut pe la École Normale Supérieure (Şcoala Normală Superioară), pepiniera de profesori universitari. Profesorii de liceu care ieşiseră din acea şcoală prestigioasă erau foarte rari. Pe acesta îl chema Moog şi era evreu, cu o figură parcă ieşită dintr-o caricatură din Porunca Vremii. Scund, bătrânel, cu barba căruntă şi ochelari fără braţe, de le zice pe franţuzeşte „pince-nez”, că ţin ciupind partea fină a nasului, între ochi. Îmbrăcat ultra-clasic, pantaloni gri vărgaţi, ca de jachetă, şi veston negru. Un singur lucru contrasta cu ţinuta severă: îl vedeam de la primul etaj, unde era clasa noastră, când străbătea o curte interioară îndreptându-se către uşa de intrare. La câteva zeci de metri era un pom. Un singur pom. Dl Moog se oprea o clipă, clătina puţin din cap, apoi scuipa la rădăcina pomului un scuipat de dimensiuni gigantice. Era probabil tehnica lui de a-şi drege vocea înainte de a intra la curs. Sau, poate, veniseră părinţii lui de la Bucureşti?

Nu era sever, dar nici nu zâmbea. La el în clasă nu se glumea, nu se râdea. Dar, după un an cu el, ieşeai cu capul tobă.

De la prima oră de franceză ne-a dat un sfat: ca să învăţăm să scriem frumos, să ne alegem un mare stilist din trecut – nu chiar trecut foarte vechi, ca limba să fie încă cea prezentă, şi ne-a recomandat patru autori: Gustave Flaubert, Guy de Maupassant, Pierre Loti (marinarul cu nume de împrumut, care s-a împrietenit cu Carmen Sylva şi i-a consacrat o carte) şi, în fine, unul şi mai recent, cred Georges Duhamel. Am ales Flaubert, dar nu din Madame Bovary, ci din Salammbô, acea frescă impresionantă a războiului Cartaginei împotriva unei revolte a sclavilor. Deja atins grav de morbul istoriei, mă entuziasmasem la citirea romanului, cu un an înainte. Tehnica recomandată era următoarea: odată culcat seara, ca o pregătire la adormire, să citeşti încet, timp de o jumătate de ceas, doar o pagină în fiecare seară. Adormi cu acea muzică a frazelor. Cred că am fost singurul din clasă care a luat sfatul în serios. După trei luni, eram primul la franceză; după şase luni, eram trimis de liceu la „Concursul general” pe ţară; iar la bacalaureat m-a felicitat examinatorul de la oral pentru teza scrisă (o critică a unui sonet).

După ani de zile am aflat de la Cioran că şi el folosise aceeaşi metodă, dar cu un rafinament în plus: nu alesese – din epoca pe care o considera cea mai perfectă din scrierea limbii franceze, mai cu seamă pentru un autor de maxime scurte, secolul al XVIII-lea – nu alesese, zic, un autor celebru, un Voltaire, un Rousseau, un Diderot, ci, fiindcă, îmi zicea mie, în veacul acela toată lumea din „societate” învăţa să scrie o limbă corectă şi aleasă, un autor de mâna a doua, necunoscut, de pildă Memoriile

Doamnei de X, fostă doamnă de onoare a ducesei de Y. Şi aşa a ajuns el să mânuie cu adevărată virtuozitate (că intervine şi geniul în alegerea cuvântului) o limbă care a lăsat în secolul XX câteva capodopere scrise în stilul veacului perfecţiunii limbii franceze.

Dl Moog m-a mai învăţat un lucru extrem de important dacă vrei să scrii ceva inteligent şi corect în orice domeniu, nu numai în literatură, ci şi în administraţie, politică, industrie etc. Când ai de tratat un subiect, întâi să faci un plan – şi să te ţii de el. Textul să aibă un început, o prezentare; apoi un miez, o dezvoltare; în sfârşit, o concluzie, o încheiere. Frazele să fie cât mai scurte şi cât mai clare. Ciocănit ani de-a rândul cu aceste precepte, tânărul intelectual care le lua la suflet se găsea apoi bun la redacţie în orice meserie.

Această disciplină intelectuală putea fi transferată de tânărul străin în ţara lui şi folosită în limba lui cu aceeaşi dragoste de limbă curată şi autentică precum aceea încercată de limba franceză. Cred că perioada cea mai fastă a oratoriei noastre parlamentare, de la mijlocul secolului al XIX-lea şi până la catastrofa comunistă, s-a datorat în mare parte unor intelectuali români cu studii în Franţa.

Când va îndrăzni oare un editor să publice o culegere cuprinzându-i pe marii oratori parlamentari, de la 1848 la 1948? Ce surprize am avea şi ce lecţie pentru parlamentari (moment, fraţilor, nu vorbesc de cei de acum, Doamne fereşte! Vorbesc de cei de mâine, sau poimâine – copiii copiilor voştri, pesemne!).

Atât poate nădăjdui Moş Neagu în acest îngrijorător început de veac şi de mileniu.

E vorba despre Andrei Popovici, nepot al fruntaşului ţărănist Mihai Popovici, de mai multe ori ministru în guvernele naţional-ţărăniste.

De acesta din urmă a rămas legată o anecdotă: trimis de Guvern în grabă la Paris, în 1929, ca ministru de finanţe, pentru a solicita un mare împrumut, ca să nu se prăbuşească leul în timpul crizei internaţionale, el a telegrafiat chiar a doua zi că-l şi obţinuse de la guvernul francez. Atunci, un ziar bucureştean – nu mai ştiu de era guvernamental sau de opoziţie – a publicat imediat un articol cu o manşetă de-o şchioapă, pastiş al celebrului mesaj trimis Senatului de la Roma de Cezar, învingător într-o expediţie-fulger: POPOVENI, POPOVIDI, POPOVICI.

Lui Andrei Popovici i se alipise porecla Galoş, fiindcă fusese văzut pe Calea Victoriei în luna lui Cuptor, cu galoşi în picioare pe canicula care lovea Bucureştiul şi în vremea aceea. Întrebat de ce se încălţase astfel, răspunsese că din cauza faptului că faimoasa băcănie Dragomir Niculescu stropea trotuarul în faţa prăvăliei. Dar asta era floare la ureche pe lângă alte stranii comportamente ale personajului, după cum veţi vedea.

Pe mine, amintirea lui Popovici-galoş, pe care l-am cunoscut bine, mă râcâie pe undeva neplăcut, fiindcă unica mea nepoată mult iubită, Sandra Djuvara Melone, a găsit cu cale, acum zece ani, să se mărite cu un omonim,

tot Andrei Popovici! Din fericire, îl cheamă, mai precis, Andrei Gheorghe Popovici (fără galoş).

După cum ştiţi, patronimul Popovici n-a apărut în românime decât în cadrul împărăţiei habsburgice, după Unirea din 1700 a Bisericii române din Ardeal cu Roma. Împărăţia a suprimat atunci Mitropolia ortodoxă română sau legătura cu Mitropolia Ungro-Vlahiei de la Bucureşti. Cum însă în curând o mare parte din preoţimea română s-a întors la ortodoxie, preoţii ortodocşi români din Ardeal, Banat şi mai apoi şi Bucovina s-au aflat în dependenţa patriarhului sârb, care-i oblăduia pe toţi ortodocşii din împărăţia austriacă, iar la aceştia obiceiul era ca fiii sau urmaşii unui popă să fie chemaţi, după forma sârbească, Popovici, cum dincoace de Carpaţi se vor înmulţi ca ciupercile, cu zecile de mii, familiile Popescu. Aşa că Andrei Popovici-galoş era din Popovicii ardeleni, pe când al meu Andrei Gheorghe Popovici e din Popovicii bucovineni. Uf! Am scăpat de riscul rudeniei.

După cum am spus, chestia cu galoşii nu era nimic faţă de alte ciudăţenii de comportament ale individului. De pildă, împingea aşa de departe frica de microbi, încât nu punea mâna pe vreo clanţă de uşă decât cu mănuşi, chiar acasă. Iar când vorbea la un telefon, afară, acoperea receptorul cu o hârtie de carbon, din alea pentru copii la dactilografie. Ce nu ştiu să spun e cum se ferea de oreioane la partea de sus a receptorului!

Altfel, fizic, se prezenta bine. Înalt, de ţinută distinsă; doar două lucruri m-au izbit neplăcut în fizionomia lui, când l-am cunoscut eu la vârsta de zece ani: găseam că are nasul puţin lucios şi roşu şi că buzele-i sunt mereu şi curios

animate. În rest, gentleman cult şi vorbind mai multe limbi, inclusiv franceza, ceea ce mă mira puţin la un ardelean. Am aflat mai târziu explicaţia: taică-său venise deja în vechiul Regat, astfel că Andrei se contaminase de francomania bucureştenilor şi-şi luase licenţa în drept la Paris, ba, întâmplător, fusese chiar secretar de Legaţie la Paris în tot timpul Primului Război Mondial. La minister, se pare că era priceput, dar, din cauza maniilor sale prea din cale-afară, nu s-a găsit în douăzeci de ani niciun ministru de externe care să se încumete să-l trimită şef de misiune în străinătate.

Nu mai ştiu cum îl cunoscuse mama. Pesemne fiindcă era coleg la Externe cu unchiul, fratele tatei, Radu Djuvara. La vremea aceea, amândoi erau consilieri de Legaţie. (Pe atunci se zicea, mai preţios, „de Legaţiune”, după cum şi înalta consideraţie era „înalta consideraţiune”; eu, ca să ştiţi ce fel de ipochimen sunt, scriu mai departe şi azi, unui oficial, când vreau să fiu simandicos: „Primiţi, vă rog, dle X, asigurarea înaltei mele consideraţiuni” – şi cu asta l-am dat gata.)

Carevasăzică, pe când eram de zece ani, iată că-l invită mama pe Popovici-galoş la Sinaia, în vila pe care o închiria iernile ca să fim la aer curat, că fusese frate-meu bolnav de plămâni. Ce i-o fi venit să-l invite? Cert e, în orice caz, că nu aflase cât de maniac era. Presupun că va fi avut planuri de măritiş pentru soră-sa mai mică, Ioana, „tante Jeanne” pentru mine. (Scuzaţi, tineri de azi! Aşa era, de vreun veac şi jumătate, în pătura zisă „de sus” franţuzită nevoie mare: nu ziceam tuşa Ioana sau nenea Costică, ci tante Jeanne şi oncle Costică. Doar rudelor mai îndepărtate, Juvăreştii din Moldova, le ziceam moş Ernest, moş Alfred, dar, în schimb, aici erau prenumele franţuzeşti! Şi vă rog să credeţi că zisa pătură n-a fost de

aceea mai puţin patrioată – ăsta-i un fenomen universal în toate civilizaţiile când se impune o limbă de cultură: Frederic cel Mare al Prusiei făcea versuri numai în franţuzeşte şi zicea că vorbeşte nemţeşte numai cu grăjdarii! Cezar, iniţiatorul Imperiului Roman, murind străpuns de 15 lovituri de pumnal, când l-a văzut printre agresori pe Brutus, fiul nevesti-sii, i-a zis „Şi tu, fiul meu?” în greceşte!)

Mă întorc însă la presupusele planuri ale mamei. Jeanne era frumoasă şi distinsă, dar se apropia de 40 de ani tot nemăritată, cred că în urma unei mari decepţii în dragoste. Îl iubea de mult pe faimosul avocat Tilică Ioanid (cel care-l apărase pe Codreanu în procesul de ucidere al prefectului de Iaşi) şi va fi sperat că la moartea soţiei sale, mare prietenă a Jeannei, dar grav bolnavă de tuberculoză, o va lua pe ea. A luat-o pe alta şi a făcut bine, că au născut pe Ion Ioanid, autorul celei mai admirabile evocări a gulagului românesc, cu volumele Închisoarea noastră cea de toate zilele. Căile Domnului sunt nepătrunse.

Dar Jeanne s-a retras atunci din lume şi s-a mărginit la vocaţia de a doua mamă a nepoţilor Răzvan şi Neagu. Mama, disperată. Şi aşa trebuie să fi fost cu adevărat, ca să-şi arunce ea ochii pe fenomenul Popovici-galoş.

A doua zi după sosirea lui la Sinaia, era bolnav, sau se credea bolnav, şi s-a închis în odaia lui, cea mai mare din modesta noastră locuinţă. În dimineaţa următoare, Jeanne, milostivă, bate la uşă aducând tava cu micul dejun, cafea cu lapte, cozonac cu unt şi miere etc. Se aude dinăuntru: „Intră!” Deschide uşa – şi ce vede? Popovici îşi făcea nevoia mare pe ţucal, în pat, cu paltonul pe el, pălăria pe cap şi o umbrelă mare neagră deschisă spre uşă, că, de, cum se zice mai la periferie, „Când e uşile dăşchise, trage

corent”. Jeanne, stupefiată, îi zice „Eşti un porc!”, trânteşte tava pe masă şi iese. Nu e nevoie să spun că şederea tipului în casa coanei Tinca, la Sinaia, fu de scurtă durată. Ioana Grădişteanu l-a luat în anul următor pe originalul colecţionar Alexandru Saint-Georges.

Pe Popovici-galoş l-am pierdut din vedere ani de zile. Dar iată că unşpe ani mai târziu mă însor la Paris, încă necopt, cu o camaradă de la Sorbona, Facultatea de Istorie, şi o aduc la Bucureşti în călătorie de nuntă, s-audă şi ea pe bulevard ţigăncile strigând după noi „Să-ţi trăiască franţuzoaica!”

Ca să cunoască şi sătenii mei pe coniţa Franţ, că pe nevastă-mea, născută ca şi mine în timpul Primului Război Mondial, fiică, nepoată, strănepoată, stră-strănepoată de ofiţeri şi generali (primul, chiar general napoleonian), o cheamă France, nume patriotic între toate, am dus-o şi la moşie – cu oarecare sfială – să descopere satul Ezna de pe Bărăganul Brăilei, improvizat după marea expropriere cu ţăranii de pe armanul boieresc strămutaţi pe proprietăţile acum ale lor. Un mare tufiş de salcâmi, nu biserică şi nici măcar cârciumă. O casă joasă de administrator servea de conac. În grajd, Ghiţă Ilie, credinciosul nostru grăjdar, curăţase spilcă pe jos, că era doar pământ bătut; sub picioarele boilor şi ale celor 14 cai de căruţă, plus iapa roaibă de călărie, puteai să lingi pe jos. Când intrăm noi, roaiba, a dracului, care era drept în faţă, văd cum ridică puţin mândra coadă aurie şi o baligă mare dă să iasă. Ghiţă Ilie se repede cu mâinile amândouă în formă de pâlnie, primeşte în palmă teancul lucios de baligă şi se duce să-l arunce afară în grămada de gunoi. Să fi văzut mutra pariziencei! Merita o fotografie. Dar mai târziu se va da pe brazdă. În cei trei ani cât am fost la miliţie şi pe front, ea s-a ocupat de moşie, cu mână de fier. Şi ştia

numele bucatelor şi ale plantelor mai bine decât mine. Să ştiţi că franţuzoaicele nu-s deloc cum vi le închipuiţi în general după spoturile publicitare la ruj de buze şi creme de frumuseţe – sunt straşnice... Lui Ghiţă Ilie de la Ezna îi mai datorez ceva: era de o cumsecădenie cum nu mai găseşti, dar avea un vocabular limitat şi când nu găsea cuvântul potrivit, verb, substantiv, adjectiv, îl înlocuia cu „aia”. Mi-a rămas şi mie – dacă am de pildă o mâncărime la ceafă şi nu-mi vine pe moment cuvântul „mâncărime” zic: am o „aia” la ceafă...

Dar să ne întoarcem la călătoria de nuntă.

La Bucureşti, pe Calea Victoriei – te pomeneşti că era în faţă la Dragomir Niculescu –, nas în nas cu Popovici-galoş! „Bonjour!” „Bonjour!”, îi prezint soţia (el era de-acum ministru plenipotenţiar) şi-i spun că am venit cu vaporul de la Marsilia la Constanţa, cu nava de comerţ Suceava, care lua şi câţiva pasageri (la Marsilia, cu greu dibuiserăm, printre cheiuri şi zecile de vapoare, Le Süsséhavá). Şi-i mai spun că, peste câteva zile, tot cu Suceava ne întoarcem. Gata! Vine şi el. Ce să fac? După una-alta, îmi zic mintenaş că poate-i dau lui, că are paşaport diplomatic, să-mi treacă la vamă, la Marsilia, geamantanul unde aveam înghesuit covorul nou, de la Djaburov, dar de nuntă al unei surori a mamei. Şi aşa l-am avut tovarăş de drum, săptămâni întregi, Constanţa, Atena, Malta, Marsilia. În sufragerie, eram la aceeaşi masă, şi conversaţia lui nu era neplăcută, că era om cult şi cu experienţă, iar eu, încă învăţăcel.

Din prima zi, pe punte, îmi dă aparatul lui de fotografiat să-l iau în poză cu nevastă-mea, tare frumoasă. Pe când eu mă chinuiam să ochesc cum trebuie în obiectiv, el, pe

la spate, cu o mână iscoditoare, pipăia rotunjimile nevestimii. De atunci până la sfârşitul croazierei, ea n-a mai şezut aproape de el la mai puţin de un cot. Cam pe atunci ne-a povestit că fusese însurat cu o americancă. Dar ea divorţase după câteva săptămâni. Te miri?

Înainte de escala ateniană, iată-l că telegrafiază la legaţia noastră că sosesc cu Suceava la Pireu, pe data şi la ora cutare, „Dl ministru Popovici şi Dl Djuvara”. Ministrul nostru la Atena lipsea atunci de la post, însărcinat cu afaceri fiind tânărul Negulescu, un nepot al marelui cineast Jean Negulesco, stabilit în America. Negulescu a crezut că veneau bătrânul ministru Mihai Popovici şi unchiul meu Radu Djuvara. Când i-a văzut apărând pe pasarelă pe Popovici-galoş şi pe un tânăr necunoscut, i s-a lungit faţa de-o palmă. Dar, om civilizat, şi-a îndeplinit corvoada clasică a tinerilor diplomaţi, ne-a plimbat două zile cu maşina prin Atena, la Delfi, la Marathon.

De la Pireu spre Malta şi Marsilia am avut noroc de o toamnă senină şi o mare liniştită, încât grupul de pasageri s-a îngrămădit în jurul micii piscine a vaporului. Popovici nu prevăzuse să aibă chilot de baie. Ce are a face? Şi-a înnodat şervetul de la lavabou în jurul mijlocului. Dar, cum la 50 de ani îi crescuse puţin burtica, şervetul atârna la o parte cu o largă fereastră triunghiulară prin care îi puteam vedea cu toţii daravera şi fuduliile legănându-se moale la fiecare pas pe care-l făcea. După o jumătate de ceas, a venit căpitanul vasului, jenat, să-l roage pe domnul ministru să nu mai apară pe punte în asemenea ţinută. De-atunci, vexat, a stat bosumflat pe un şezlong, în straie de oraş, până la Marsilia. Acolo, a binevoit să ia printre geamantanele lui şi pe al meu, cu covorul de Djaburov.

După acea călătorie de pomină, nu l-am mai văzut. Am aflat acum, din arhiva Ministerului de Externe, că şi-a dat demisia chiar din 1938, sub dictatura lui Carol al II-lea. Care i-a fost soarta sub comunişti, nu ştiu. Probabil că i-au tăiat şi lui pensia timp de vreo zece ani, ca şi unchiului meu, reducându-l la mizerie. Să fi avut parte şi de detenţie politică? N-ar fi exclus, dată fiind apartenenţa lui la o familie de înalţi demnitari ţărănişti. Dacă n-a fost închis, trebuie să fi murit, cum se zicea pe vremuri, de inimă rea. Că un specimen de felul lui nu poate să răsară şi să înflorească decât în regim capitalist, of course.

Eu nu-l pot rememora decât în ipostaza fantastică de la Sinaia, pe ţucal în pat, cu palton şi pălărie pe cap şi cu umbrela deschisă spre uşă. O asemenea scenă, până atunci, nu fusese închipuită nici de un Zigoto, nici de un Max Linder, nici de un Charlie Chaplin.

După Marea Unire şi sosirea masivă în Vechiul Regat a multor politicieni şi intelectuali ardeleni, a apărut, destul de curând, printre burghezii ardeleni cei mai moţaţi, unii chiar cu pretenţii de nobleţe, o dorinţă de a căuta uniuni mixte cu boierimea din Muntenia şi din Moldova. Am dovezi de asemenea sentimente la însuşi „venerabilul” Iuliu Maniu, el, care până şi pe Ionel Brătianu îl privea ca pe un produs fanariot. (Dacă e să-l credem pe Pamfil

Şeicaru, i-ar fi mărturisit acestuia că se simţea mai în largul lui în negocieri cu contele Tisza decât cu Brătianu!)

Primul caz de care îmi amintesc e acela al unei Ghiculeşti – din ramura Ghica din Moldova – care s-a căsătorit cu tânărul şi fercheşul prefect naţional-ţărănist Spătaru. O cunoştea mama, că erau rude îndepărtate. Cu toate că avea un fizic plăcut, se apropia de 40 de ani nemăritată. Aşa că n-a făcut nazuri de prinţesă când a fost să-l ia pe nenobilul ardelean. Cum s-a petrecut noaptea nunţii s-a aflat prin Bucureşti, pesemne chiar din indiscreţii ale mirelui. Mireasa, încă fată mare cu toată vârsta, cum am spus, când a venit clipa fatidică să-şi piardă fecioria, a început să ţipe:

— Nu se poate... Nu se poate!

Bărbatul însă, nemilos, i-a zis, ardeleneşte, împingând în vrăjmăşie:

— Musai să intre, c-alta nu-i!

Şi a intrat. Chiar de multe ori, că perechea, după toate aparenţele, a trăit în armonie şi s-au născut doi flăcăi sănătoşi şi frumoşi. Erau la vârsta studenţiei când a venit comunismul. Ambii tineri Spătaru au izbutit să fugă în Germania. Ştiu că frate-meu, când a scăpat şi el din ţară, vedea pe unul dintre ei, cu care se împrietenise.

Al doilea caz priveşte tot un Ghica, un strănepot al lui Ion Ghica, Şerban, zis Bani, că deja lui taică-su i se zicea Şerbănică. Avea trei-patru ani mai puţin ca mine. Întâmplarea făcea că eram veri de-al treilea, de trei ori, maică-mea, Tinca Grădişteanu, având ca bunică maternă

pe Maria Ghica Olănescu, sora mai mică a lui Ion Ghica, iar Bani avea o bunică Grădişteanu de partea tatei şi o străbunică Grădişteanu dinspre maică-sa, Aristiţa Stoenescu, sora pictorului. Din pricina deosebirii de vârstă şi a faptului că la 12 ani am plecat intern în Franţa, n-am copilărit împreună, cu toate că taică-su făcea parte din „consiliul meu de familie” de orfan de război; dar, la adolescenţă, am aflat, bineînţeles, de reputaţia pe care o avea Bani, că poseda cică un instrument de dimensiuni cu totul peste norme. Se zicea chiar că odată, când tocmise o prostituată, aia, când l-a văzut gata de atac, ar fi zis: „Aoleu! Eu cu una ca asta nu mă... aia!” şi ar fi fugit. Dar iată că s-au găsit mai multe „fete de lume” care să se „aia” cu el şi chiar să-l ia de bărbat, cu toate că era scund şi mai urâţel încă decât ilustrul său străbunic. S-a căsătorit mai întâi cu Ioana Bujoiu, fata inginerului bine cunoscut, dar, din incompatibilitate de caracter, s-au despărţit după trei-patru ani. Ea, fostă secretară la Ambasada Britanică, când au venit comuniştii la putere, a fost scoasă din ţară de britanici. Bani, între timp, s-a îndrăgostit de o ardeleancă de foarte bună calitate, Kitty Stochiţia, şi a luat-o de nevastă în 1947. Dar, al dracului, neastâmpărat, s-a mai încurcat şi cu o bucureşteancă şi le-a lăsat pe amândouă însărcinate în acelaşi timp, aşa că la cinci zile interval s-au născut o fată cu prima şi un băiat cu a doua (pe care l-a recunoscut, ca să nu fie odrasla Ghiculeasca copil din flori). Bătaie de cap pentru genealogiştii din veacurile viitoare: în acelaşi an, doi copii legitimi din două mame diferite! Cu toate că, de sunt „de meserie”, vor găsi desigur antecedente pe la Basarabii Dăneşti sau Drăculeşti sau la tatăl prezumtiv al lui Neagoe Basarab.

Bani Ghica şi-a răscumpărat cu vârf păcatele tinereţii printr-o atitudine exemplară în închisorile comuniste. Din 1948, a făcut 11 ani de puşcărie, în două rate, iar toţi cei,

cunoscuţi sau necunoscuţi, care l-au întâlnit pe la Canal sau prin închisori sunt unanimi în a spune că a fost extraordinar. A mers chiar până la a-l pocni pe un gardian care-l bătuse, de a mâncat el, apoi, o bătaie soră cu moartea. Îndrăznea şi să sfideze cu vorba. Cică într-o zi trece un colonel de Securitate printre deţinuţii înşiraţi de-a lungul peretelui. Le spune, unuia şi altuia:

— Ai avut o sută de hectare, ai?

Ăia se codeau, în general: ba că nu au fost ale lor, ci ale tatălui sau ale fratelui... Ajuns la Bani:

— Şi tu ai avut o sută de hectare?

— Nu, eu am avut o mie!

Şi mănâncă bătaie.

În acea vreme, s-a întâlnit şi s-a împrietenit cu Coposu, alt caracter dârz. Odată au fost pedepsiţi împreună, lăsaţi într-o carceră atât de strâmtă, că niciunul nu putea nici pe jos să se aşeze, condamnaţi să stea 24 de ore în picioare, abia îndoind genunchii, nemâncaţi şi nebăuţi. După decembrie ’89, la reînfiinţarea Partidului Naţional-Ţărănesc, Coposu l-a numit pe Bani Ghica printre vicepreşedinţii partidului. N-a stat mulţi ani, când a văzut cam cum arată lucrurile. S-a consacrat în mare parte însufleţirii unor cluburi de rugby, că făcuse parte în tinereţe din echipa naţională, fiind chiar, cică, un prim caz când un tânăr de 17 ani participa la un campionat internaţional. Anii de închisoare i-au scurtat însă viaţa; după doi ani de boală chinuitoare, în 2006 a murit.

Al treilea caz se întâmplă să fie legat tot de o rubedenie de-a mea, tot aşa, verişoară de-al treilea, Irina Sturdza (Fof pentru intimi). Avea vreo câteva luni mai puţin ca mine şi, la 13-14 ani, eram îndrăgostit de ea şi, cum eram atunci, în toate lunile de iarnă, intern în Franţa, ca să am veşti, neîndrăznind să-i scriu ei, scriam scrisori oarecare, anodine, lui frate-su Ion. Dar, bineînţeles, după un an-doi, m-am îndrăgostit de alta (o poloneză, marea dragoste a juneţii mele), aşa că am rămas doar prieteni, cum eram cu toată familia.

Ea a făcut excelente studii de agronomie şi, în mediile universitare, s-a îndrăgostit lulea de maramureşeanul Mihai Pop, mult mai vârstnic decât ea, care va deveni vestitul etnolog şi folclorist. Vă pot spune (confidenţial!) că maică-sa, coana Irina, născută Câmpineanu, a cam strâmbat din nas la început, la gândul unei căsătorii a fetei în afara găştii protipendadei moldo-valahe. Dar, mai târziu, mi-a povestit mama, se lăuda chiar că ea îi găsise aşa soţ bun. Nu mai spun, la începutul erei comuniste, când cu vânătoarea împotriva celor „de origine socială nesănătoasă”, satisfacţia lui Fof de a avea copii care la şcoală se chemau Pop, şi nu Brâncoveanu sau Ghica sau Cantacuzino...

Unchiul matern al lui Mihai era politicianul ţărănist Ilie Lazăr, care va avea mai târziu soarta lui Maniu, a lui Mihalache şi a altora. Când l-am cunoscut, era foarte alert şi volubil şi umbla mereu cu un baston gros de promenadă arătând mai mult a măciucă. El pretindea că în sipetele familiei aveau zapise şi hrisoave dovedind că se trăgeau din voevozii maramureşeni – nu mai ştiu dacă din

Drăgoşeşti sau din Bogdăneşti. Un fel de a insinua că Mihai al lui o depăşea cu o lungime pe Sturdzoaică. Mihai a fost ataşat cultural al ţării la Bratislava, din 1941 până în 1945, în perioada primei independenţe a Slovaciei. Înainte de ’39, apucase să participe la congrese internaţionale, bunăoară la Praga, unde-l cunoscuse pe marele lingvist Roman Jakobson, evreu rus refugiat în Statele Unite după ’39. Aşa se face că, în era ceauşistă, Jakobson, care-l apreciase pe Mihai, se străduise să-i obţină de la Guvernul român învoirea de a preda din când în când în universităţi americane. Şi iată că, pe vremea când eram în Africa, în Republica Niger, vine odată la mine un tânăr american din Peace Corps (acea deşteaptă invenţie a administraţiei Kennedy: tineri absolvenţi de universitate care în loc de serviciu militar acceptau să plece 14 luni în ţări subdezvoltate din Africa sau Asia, plătiţi şi trăind ca localnicii şi predând acolo bruma lor de ştiinţă) care aflase că sunt român şi venea să-mi spună că avusese la Berkeley un profesor român extraordinar. Îl întreb cum îl cheamă. Îmi zice: „Mihai Pop”. Aşa am aflat eu că apucase să mai iasă din marea închisoare a ţării. Nu-i aşa că lumea e mică?

În 1971, Mihai Pop e ales preşedinte al Societăţii Internaţionale de Etnologie şi Folclor. Cu prilejul acesta, îl pofteşte la masă, la Paris, renumitul etnolog britanic Julian Pitt-Rivers, care, întâmplător, era soţul unei verişoare primare a nevesti-mii! Aşa că această regăsire după 20 de ani avea loc în chiar casa (străveche) unde nevastă-mea şi soacră-mea locuiau, un etaj mai sus – adresa mea „oficială”. Iarăşi, lumea e mică!

După întoarcerea mea în ţară, în ’90, în anul următor am locuit un an la Fof şi la Mihai în casă, acesta din urmă uşurându-mi recăpătarea hârtiilor mele de naţionalitate.

Timp de câteva săptămâni a venit să petreacă cu noi şi nepoată-mea Sandra, din America, de 24 de ani. După ce a observat în intimitate această pereche, ea septuagenară, el octogenar, Sandra, obişnuită cu părinţii şi bunicii, despărţiţi de zeci de ani, văzându-i cât de prevenitori şi drăguţi erau unul cu altul, a venit într-o zi la mine să-mi zică, uimită şi admirativă: „Să ştii că ei se iubesc!” Mai sunt şi minuni pe lumea asta.

Când a împlinit 90 de ani, succesoarea Academiei Republicii Socialiste România a catadicsit să-l numească membru corespondent, sau aşa ceva. Îndemnat de nevastă-sa, a acceptat, ca să le mai pice o pomană de un milion vechi (o sută de lei noi) pe lună.

A patra pereche mixtă pe care am cunoscut-o e cea a fiicei renumitului cărturar ardelean Zenovie Pâclişanu cu inginerul petrolist Ion (Johnny) Miclescu, din vechea familie boierească moldoveană. Întrucât el s-a refugiat în Grecia, iar eu în Africa, nu ne-am întâlnit decât odată pensionari amândoi, la Paris. Perechea – după câte ştiu – a trăit în armonie. El a murit acum trei sau patru ani. Dacă-i evoc aici e fiindcă mă împrietenisem cu fratele ei, Zenovie Pâclişanu junior, simpatic tânăr medic ce ne-a fost de mare ajutor când eu eram secretar general al Comitetului de Asistenţă al Refugiaţilor Români (CAROMAN). El se avea bine – probabil chiar foarte bine, că avea cheile apartamentului ei! – cu o doctoriţă şefă de serviciu într-un mare spital parizian. De câte ori aveam un biet refugiat bolnav, fără bani, fără asigurare socială şi uneori chiar fără hârtii în regulă, ne adresam lui Pâclişanu şi mintenaş îi găsea loc în serviciile doamnei doctor. Din păcate, după vreo doi ani a plecat, cu o coloană sanitară, în Africa Ecuatorială Franceză. Când s-a întors, după un an, mi-a

povestit cam cum îi fusese aventura acolo. Mi-a spus, între altele, că-şi cumpărase două fetişcane de fo 15 ani. Îi zic:

— Două? De ce două?

Zice:

— Ca să nu se plictisească! Stăteau de trăncăneau toată ziulica la uşa cortului. Când mă întorceam seara, chemam pe una, sau pe cealaltă, sau pe amândouă...

Mă întreb acum: când am plecat şi eu în Africa, după câţiva ani, nu cumva imaginea fetelor de la uşa cortului era ascunsă pe undeva în creierul meu? Dar, ghinion, Africa mea saheliană era altă Africă, cu musulmani habotnici. De-aş fi îndrăznit să mă ating de nevasta sau de fiica unui ştab de acolo, ori îmi făceau de petrecanie, ori, în cel mai bun caz, primeam a doua zi bilet de avion retur Paris. Aşa că, pentru mine, visul cu fata la uşa cortului a rămas un fel de fata morgana...

V-am mai spus în povestiri anterioare că Primul Război Mondial, moartea tatei, în sfârşit, Marea Expropriere o lăsaseră pe mama, cu doi copii mici, cam pe drojdie. În timpul adolescenţei mele, n-aveam casă nici la Bucureşti, nici undeva la ţară; şi a mai venit şi marea criză din America, 1929–1931, deci când aveam 13-14 ani. Singura moşioară păstrată erau cele 80 de pogoane moştenite la

Finta. Sună frumos, nu-i aşa? Ultima bătălie fratricidă între Matei Basarab şi Vasile Lupu, care se visa Basileu bizantin. Şi învinseseră leşii lui Matei împotriva cazacilor lui Vasile Vodă. Dar fiţi liniştiţi, nu vă spun asta ca să vă închipuiţi că noi stăpâneam asemenea locuri istorice din acele vremi de care „se'nvredniciră cronicarii şi rapsozii". Era doar o moşie nici mare, nici mică, primită de zestre de bunică-mea Lelia Trandafir Djuvara (care a divorţat timpuriu de bunicul meu, din pricina caracterului său afurisit). După moartea ei, moşia s-a împărţit la patru moştenitori, apoi a mai împărţit-o de patru ori şi exproprierea, aşa că fraţilor Răzvan şi Neagu nu le-au rămas decât alea 80 de pogoane – pe atunci nu socoteam în hectare –, şi alea, aşa, în câmp, fără nicio căsuţă. Şi maică-mea se mai războise şapte ani într-un proces cu fostul arendaş, care cumpărase celelalte trei părţi şi ţinea morţiş s-o ţină şi pe a patra. De-atunci am păstrat eu scârbă şi teamă de procese, oricâtă dreptate ai avea.

În vara 1928, când ne pregăteam să plecăm pentru un nou an în Franţa, ca interni, am şezut câteva săptămâni la Finta pentru adunarea dijmelor. Şedeam la un sătean chiabur, Nicolae. Avea doi fraţi, unul Constantin, care era cârciumar, şi un al doilea – i-am uitat numele – care era atunci primar. Fratria de trei era, politiceşte, simbolică a vremilor: Nicolae era averescan, Constantin, ţărănist, şi primarul, liberal. Aşa că, oricum se succedau guvernele, familia era totdeauna la putere.

Nicolae avea două case mici în aceeaşi ogradă. Într-una am stat noi. Avea şi două fete frumoase, Caterina, de 17 ani, de care era îndrăgostit Răzvan (de 15), şi Ileana, de 14, de care eram îndrăgostit eu (de 13). (Dar nu vă excitaţi, fraţilor, prea devreme, că nu s-a întâmplat atunci nimic.) A fost ultima vară când am mers la Finta. Acum, că

eram interni toată iarna în Franţa şi că mama n-avea casă unde să ne adune vara, nici la oraş, nici la ţară, a început, în timpul vacanţei – teoretic de trei luni, dar mai trăgeam fo 7-8 zile la ambele capete, să se facă cu totul trei luni jumate –, a început, zic, sistemul trimiterii noastre în vacanţă pe la mătuşi binevoitoare şi mai înstărite.

Eu mergeam întâi la o soră mai mare a mamei, la Găeşti; Răzvan, în fiecare an, mai multe luni, la o rudă mai depărtată, la Străjeşti, coana Natalia Darvari – tante Nathalie. Ea era vară primară cu Elencuţa Văcărescu, maică-sa fiind născută Văcărescu; iar bunică-sa era o Buzescu, una dintre cele două fete ale ultimului purtător al ilustrului nume; cealaltă soră fiind căsătorită cu un Grădişteanu (familia mamei). De la această Elena Buzescu moştenise coana Natalia frumoasa culă a Buzeştilor de la Străjeşti-Romanaţi. O restaurase frumos şi era de-acum unul din rarele conace boiereşti mai vechi din ţara noastră.

Coana Natalia fusese măritată de trei ori: prima oară cu un diplomat bulgar, Pullieff – nume ce nu sună frumos pe româneşte, dar pe care-l cred însă de origine română, sau aromână: Puliu. Fiul ei cu Pullieff, Gică, a fost un timp campionul României la tenis. Dintr-o a doua căsătorie cu colonelul Petre Ghika, din Ghiculeştii moldoveni, îl avusese pe Alexandru Ghika (noi l-am chemat întotdeauna Sandu), care mi-a fost coleg în diplomaţie şi prieten de-o viaţă. Acum, după două divorţuri, la o vârstă mai mult decât matură, coana Natalia se recăsătorise cu un văr primar, generalul Mihai Darvari, aşa că-şi regăsise numele de fată.

Generalul – scund, mustăcioară, ochelari pe nas – avea mai curând mutră de conţopist de primărie rurală decât de militar superior; dar cică a fost un ofiţer de mare valoare.

Cred că această a treia căsătorie coana Natalia o făcuse din motive, să le zicem aşa, fiscale.

Tante Nathalie îl îndrăgea pe frate-meu, căci, pe când fiu-său Sandu nu se mişca din salon, cu cartea în mână, Răzvan era de dimineaţă până seara pe la grajduri sau la alte trebi gospodăreşti. Îl ţesăla în fiecare zi pe mândrul armăsar arab, pe care nimeni altul din familie nu-l încăleca cu lunile.

Dar, după ce se lăsa întunericul şi bătrânii se retrăgeau în „apartamentul lor privat”, tinerii mai aveau alte preocupări. La Străjeşti veneau în fiecare vară cel puţin trei-patru prieteni de-ai lui Sandu. Cei doi nelipsiţi, afară de frate-meu, erau un văr, Gheorghe Ghika, şi Radu Pleşia. Jocurile nu erau toate inocente. Între altele, îşi măsurau „chestia”, cu centimetru fin de croitoreasă, în cele două ipostaze: pleoştită şi semeaţă (lungimea, circumferinţa). Aşa am aflat eu că Radu Pleşia o avea pe cea mai lungă (cică, cu mult), Răzvan, pe cea mai barosană (model măciucă), şi Gheorghe Ghika, pe cea mai pirpirie, de-l şi botezaseră Puţă, pe când Radu era Gogu şi Răzvan, Ştoi.

Mai serios e că preocuparea pentru „chestie” nu se limita numai la acest aspect estetic sau de fudulie: noaptea, pe furiş, mai dădeau şi o raită în satul ţigănesc al Străjeştilor, unde erau nişte tinere ţigănci frumoase şi focoase ca-n poveşti. Generalul Darvari, probabil informat de slujnicele casei, nu ignora nimic. De frate-meu zicea: „Răzvan e armăsar!”

Armăsar, armăsar – dar şi el, şi Sandu s-au întors din aceste escapade la ţigăncile focoase cu o blenoragie de mama dracului – noi îi ziceam pe româneşte, mai plastic: sculament. Pe atunci nu se descoperise încă penicilina,

care acum, dacă-i luată din vreme, te scapă de meteahnă în două-trei zile. Pe-atunci, ehe!, era treabă de săptămâni şi luni de zile de chin şi spălături şi injecţii şi câte şi mai câte până scăpai de ea. Ţin minte de supliciul lui Răzvan în iarna aceea, cu şcoala, cu spălăturile zilnice cu permanganat de potasiu, vizitele la doctor etc. Urmările pentru cei doi băieţi au fost următoarele (ia seama, cititorule!): Sandu a rămas toată viaţa cu o obstrucţie a ureterului, atât de încăpăţânată, că trebuia să-şi facă în fiecare an barem o dată un sondaj de destupare, groaznic de dureros.

Cu Răzvan, altă urmare. Când era prin anul doi sau trei de medicină la Paris, îi căzuse cu tronc (închipuiţi-vă, el, care avusese mare simpatie pentru Legiune!) o colegă evreică – îi ţin minte şi numele: Jacqueline Grunberg. Nu frumuseţe model Venus din Milo, dar plăcută la vedere, sveltă, isteaţă. Tat'su, doctorul Grunberg, era mare mahăr la categoria urologilor. Ce-or fi combinat între ei Răzvan şi Jacqueline, că a venit înţelegerea ca el să-i dea la examinare urologului o probă de spermă. După câteva zile, l-a chemat bătrânul Grunberg şi i-a zis: „Tinere! Nu mai ai în sperma dumitale niciun spermatozoid...” Probabil că tratamentul bolii din tinereţe fusese atât de straşnic, că-l făcuse sterp.

Mi-am pus întrebarea, când am aflat, dacă nu cumva bătrânul, şiret, dornic să aibă fiică-sa plozi de-ai lor, get-beget (cuşăr), să nu fi inventat chestia asta, ca s-o descurajeze pe fată de a se mărita cumva cu un goi. Mai ştii? Dar faptul că Răzvan al meu a rămas armăsar până la adânci bătrâneţi, fără să fi lăsat pe niciuna însărcinată, nici pe „legitimă”, nici din seria celorlalte, mă înclină a crede că bătrânul doctor nu minţise. Dar, luaţi seama, copii! Vedeţi, din imprudenţa celor doi tineri, ce consecinţe

dramatice? Întrucât, în cazul meu, soţia n-a mai putut avea copii după primul, o fiică, faptul că nici fratele meu n-a mai putut avea urmaşi face că ni s-a stins neamul.

Antibioticele fac ca problemele astea, la generaţia voastră, să se prezinte cu totul altfel. În schimbul bolilor lecuite de antibiotice, ne-a trimis Dumnezeu SIDA. Şi mai rău. A venit şi pilula. E oare mai bine? Nu vedeţi că, de zeci de ani acum, demografia Europei întregi e în drastică scădere? Vă lasă asta indiferenţi? Nu era mai bine pe vremea bunicului meu, când riscul pentru fată era uriaş? Mi-a raportat bunicul o vorbă a lui frate-su Alexandru Djuvara, care n-a fost numai deputat şi mare avocat, şi ministru şi unul din marii oratori ai Parlamentului român, mai era şi mucalit. Iată sfatul pe care-l dădea fetelor:

— Nu te juca cu p..., că alunecă!

*

Prima lună de vacanţă, pentru mine, era mai amărâtă, mai melancolică. La sora mamei, mai vârstnică, Nica Alexandrescu (tante Nyka) nu erau copii. Din cele patru fiice ale colonelului Nicu Grădişteanu, ea, a doua, era singura care făcuse o căsătorie din interes – dar nu interes egoist, ci pentru toată mica familie, celelalte trei surori neavând, în ochii ei, zestre destulă şi fratele arătând semnele unei grave maladii ulterioare. Aşa că-l luase pe fiul unui bogătaş, Ion Alexandrescu, zis şi Cafegi-başa, căci lui taică-su îi dăduse Grigore Ghica Vodă, primul nostru Domn pământean de după 1821, acest mic titlu boieresc şi se transmisese şi copiilor lui şi chiar nepoţilor; de pildă, lui oncle Costică, soţul mătuşii mele. Când am venit prima oară în vacanţă de la Nisa şi am coborât la gara Găeşti fără să fi avut vreme să-mi înştiinţez mătuşa să vină să mă

ia, am vrut să iau o birjă – singura birjă nenorocită din faţa gării, cu două mârţoage –, birjarul nu înţelegea unde voiam să mă duc, la o doamnă Alexandrescu... După multă caznă ca să-i spun unde-i conacul, chiar pe şoseaua mare, înainte de spital, îmi zise:

— Ah, zice, la Cafegioaica?

Nu mi-a plăcut că mătuşii, atât de mândră de boieria ei (cu toate că umbla adesea îmbrăcată ca o paparudă), i se zicea cafegioaică!

Socrul ei, Ion Alexandrescu, era foarte cumsecade – pe când taică-su, îmbogăţitul de Ghica Vodă, fusese câine cu ţăranii, de sfârşise ucis de ei, lucru pe care unchiul Costică nu mi l-a spus niciodată şi care explică sfiala pe care o avea de ţărani. Ion fusese şi om cu gust, judecând după casa ce-şi făcuse în Bucureşti, azi ambasada britanică, pe strada Jules Michelet. De acolo a rămas o poveste: când a măritat-o pe sora unchiului Costică, Elena, cu un Rahtivan – se pronunţa întotdeauna mai româneşte, Răctivanu –, au venit, fireşte, toate rudele mirelui, toţi de o urâţenie celebră în Bucureşti, urâţenie simpatică, dar urâţenie. Când s-a golit casa pe la două dimineaţa, gazda l-a chemat pe majordom şi i-a zis:

— Deschide larg toate geamurile, să iasă urâţenia din casă.

Conu Ion, ştiind că noră-sa Nica Grădişteanu copilărise în frumosul conac al Olăneştilor de la Găeşti, la bunică-sa maternă, văduva lui Pană Olănescu, născută Ghica, sora mai mică a lui Ion Ghica, avusese ideea delicată de a

cumpăra noii perechi moşie tot la Găeşti şi de a clădi acest nou conac, în stil de vilă de la Sinaia, spaţios şi solid, dar care n-avea farmecul vechiului conac căzut acum – după un lung proces – în lotul verilor Olănescu.

Pe bietul oncle Costică, noi, nepoţii, îl găseam cam caraghios. Copiii sunt nemiloşi. Purta barbă şi monoclu. Căsătorit cu o Grădişteancă, era complexat de numele lui prea burghez. Dar mama lui, coana Anicuţa Lenş, o figură a protipendadei bucureştene – mai bine cădeai într-o hazna decât în gura ei! –, era dintr-o familie ce-şi zicea conţi de Linche de Moissac. Veniseră doi fraţi pe la 1750, unul fiind secretarul francez al lui Vodă Grigore Calimachi. Le zicea Linchou (Lenşu) după ortografia provensală a numelui. S-au îmbogăţit şi aliat cu cele mai mari neamuri boiereşti, Bălăcenii, Floreştii, Filipeştii. Atunci, pe la 1840, unul dintre ei, pe bani grei, a obţinut de la un mare genealogist francez o schiţă genealogică ce-i făcea descendenţi din conţii de Linche de Moissac, de la Marsilia. La cimitirul Bellu puteţi descoperi un cavou somptuos al unui moş al unchiului meu, cu numele pompos şi stemă cu coroană de conte. S-a dovedit acum, de curând, că fuseseră piraţi barbareşti făcuţi robi în veacul al XVII-lea de un Linchou! Dar nenea Costică ştia, de cea mai bună-credinţă, că descinde din conţii de Linche, şi când era în străinătate iscălea C. Alexandresko de Linche. Săracu', cu nasul lui turtit şi tenul cam cenuşiu, zău, nu arăta a conte franţuz... Dar era tare cumsecade. Acum că, după expropriere, din cele 10 000 de pogoane ale sale îi rămăseseră totuşi vreo 500, el întreţinea toată familia – adică pe sora mai mare a Nicăi cu bărbat şi fiu şi pe cumnatul bolnav. Şi coana Nica se lupta cu agricultura şi ţinea baierele pungii.

În casa ei de la Găeşti, când mi-am adus acolo tânăra nevastă franţuzoaică, în 1937, ea s-a trezit parcă picată în casa din Livada cu vişini a lui Cehov. Erau stăpânii, Nica şi Costică, sora mai mare, Constanţa cu bărbatul ei, Alexandru, baron de Reineck (oncle Alex), un pierde-vară arătos şi pretenţios, de o pedanterie „ce n-a văzut Parisul”. Ranetti, care-i fusese coleg la Automobil Club, îi făcuse acest catren:

Elegant, scos din cutie,

Echipat pentru salon,

Capu’ sus, irezistibil,

Intră-n Club domnu’ baron.

Biata Cons`tanţa, când îl luase numai după mutră şi nume, şi fără un sfanţ până ar fi moştenit pe maică-sa moşiereasă, nu putea bănui că mai era şi pederast. A fost nenorocită toată viaţa, afară de dragostea oarbă pentru fiu-su Robert; care la 30 de ani a căzut, sublocotenent la „4 Roşiori”, în Cotul Donului, neascultând de ordinul de retragere „fiecare pe socoteala lui”, când a fost regimentul înconjurat de tancurile ruseşti – răscumpărând astfel eroic nimicnicia tatălui.

În vremea marii crize internaţionale, se mai adăugase companiei Constantin Mavrocordat, soţul divorţat al verişoarei Alexandra Grădişteanu. Avocat de afaceri pe lângă firma grecească de armatori Embiricos et Troianos, criza îl lăsase şomer. Coana Nica sigur că trebuie să fi avut mai demult o aventură cu el (cu bărbatul pe care-l avea, Cel de Sus sper că are puţină înţelegere faţă de asemenea deraieri! Am intuit, după felul pasionat cum vorbea de altul, că avusese o slăbiciune şi pentru faimosul ministru Mârzescu, ăl care i-a băgat în ilegalitate pe comunişti.

Toate sunt însă presupuneri gratuite ale subsemnatului). Cu Mavrocordat, ea avea şi un fel de justificare morală: locotenent de rezervă în Primul Război Mondial, după primele luni când participase la lupte – chiar la una dintre ultimele şarje nebuneşti de cavalerie – fusese afectat ca ofiţer de legătură cu statul-major rusesc. De la ofiţerii ruşi se molipsise de morfinomanie. O nenorocire care explica în parte şi divorţul cerut de tante Alexandra – care, în orice caz, mi-era profund antipatică. Nica şi-o fi închipuit că era o datorie să-l apere, cât putea, de pacostea morfinei. După cum vă închipuiţi, toate astea le-am adulmecat mult mai târziu.

Oncle Constantin mi-era tare drag. Lucrurile astea nu se explică, nu sunt raţionale, după cum tot aşa misterios e faptul că el se arătase extrem de sever, chiar dur, cu fiică-sa Mona, care era pâinea lui Dumnezeu, pe când mie, nepot îndepărtat, îmi arăta o afecţiune de neînţeles. Admirabil e faptul că Mona n-a avut niciodată pică pe mine în urma acestei discrepanţe afective. Eu pe Constantin îl distram. Cătrănit cum era de soarta lui, băieţaşul care revenea de la liceele franceze îl amuza fredonându-i cântece deocheate şi recitând versuri licenţioase. „Ia mai cântă-mi aia cu «La pompe à merde»„ – sau altă dată... „Mai zi aia cu «Le poux et l’araignée»„ etc. Căci, după mutatul la Paris în 1932, mai aveam pe frate-meu la Facultatea de Medicină, pepinieră de cântece porcoase, nevoie mare. Povestea de dragoste dintre un păduche şi o domnişoară păianjen era obiectul unei fresce care acoperea toţi pereţii sufrageriei Sălii de Gardă a Spitalului Salpétrière!

Să nu credeţi însă că-mi ierta orice. La masă sau în salon, mă muştruluia sever pentru orice abatere de la bunele maniere şi ţinuta elegant aristocratică. Iar eu, complexat că – de! – nu eram născut prinţ, eram sigur că niciodată nu voi putea ajunge la asemenea perfecţiune. El mă lua câteodată cu el la vânătoare, amândoi cu puşca la subsuoară. Dar, pe când el împuşca iepurele din prima lovitură şi două prepeliţe o dată, eu n-am împuşcat niciodată nimic. De fapt, nici nu mă aplicam prea serios la acest sport, din milă. La prepeliţe încă, fiindcă păsărica aia n-o prea vezi când moare, dar n-aş fi împuşcat un iepuraş nici să mă pici cu ceară.

Într-o dimineaţă, din zori, tot aşa cu puşca, dar şi cu chiloţii de baie, ne-am dus cam drum de două ceasuri până la Argeş, de ne-am scăldat. Chiar că era luna lui cuptor. Abia ieşiţi din apă, ce să vedem? În zare către nord-vest, o linie groasă neagră. Venea furtuna. N-am apucat bine să ne ştergem, să ne îmbrăcăm, să înşfăcăm puştile şi genţile şi să luăm bărbăteşte calea de întors, că cerul tot era întunecat şi a pornit o ploaie din alea ca de muson indian. (Aşa ceva n-am mai pomenit decât în anii ’70, într-un avion între Yaoundé şi Niamey via Lagos, deasupra muntelui Camerun, când a fost avionul atât de scuturat, că ne-au căzut toate bagajele în cap şi am crezut că-mi venise ceasul din urmă.) După vreo juma’ de oră de potop, s-a oprit ploaia, tot aşa de brusc cum venise, şi am putut porni la drum, uzi leoarcă, dar sub un soare de cuptor. Când am ajuns în sat, mai aveam un kilometru până la conac, dar era o cârciumă chiar în faţă. Unchiul zice:

— Intrăm o clipă, să luăm ceva.

Şi ne-a adus cârciumarul, Domnul Iubu, care ne cunoştea, nişte ţuiculiţe şi brânză de Brăila şi pâinică, şi o farfurie de roşii lucitoare. Şi după fo trei ţoiuri de ţuică şi toată mâncarea înghiţită am luat-o mai veseli spre casă. Am mai găsit o ciorbă călduţă – apoi m-am trântit pe pat şi cred c-am dormit două ceasuri. Dar m-am trezit cu capul ca prins în cleşte şi o nevoie irepresibilă de a vomita. Eu, dacă mă credeţi, în cei peste 90 de ani de viaţă pe care-i rememorez, n-am vărsat decât de două ori. Aşa sunt eu făcut. Aia a fost a doua, şi-o ţin minte: după oroarea clipei (sau clipelor, că fu lung chinul), nu s-a isprăvit, că mi-au rămas grămadă de piei de roşii în nări. Nu vă mai spun ce a fost până le-am scos. Au trecut de atunci (socotiţi!) 75 de ani: eu n-am mai înghiţit de-atunci cea mai mică piele de roşie, şi mănânc două-trei roşii pe zi. Şi, dacă aş fi şi la masă cu Regina Angliei şi ni s-ar da roşii crude, tot aş scuipa pieile pe marginea farfuriei. (Îmi veţi zice că la 93 de ani am prea puţine şanse să fiu poftit la masă de Regina Angliei, dar chiar în acest caz improbabil – şi mai improbabil fiind ca bucătarul francez al Reginei să ne servească roşii crude – eu tot aş scuipa pieile.)

Din când în când, mai rar, se opreau verii mei Sturzeşti, Dinu, Ion, Fof şi Ileana, copiii Irinei Câmpineanu cu magistratul – mai târziu avocat – Costăchel Sturdza (unchiul trăsnitului ăluia de Gelu Voican Voiculescu!). Că era în drum spre moşia lor Slobozia, la vreo 20 de kilometri nord-vest. Odată m-au luat aşa pe neaşteptate, într-o seară. A doua zi, după-amiază, mi-a zis Ion:

— Hai cu noi călare până la stâna noastră, la şapte kilometri, să luăm nişte brânză!

De doi ani, unchiul Constantin îmi dădea lecţii de călărie pe bătrâna sa Hunter irlandeză Turda, dresată ca la

Saumur, dar mă instruise aşa de treptat, că nu vrusese să mă pună încă la galop. Fac mărturisirea lui Ion. Mă linişteşte – vom merge domol şi la dus, şi la întors. Aş! La stână, mai un lapte, mai un caş, mai o trăncăneală cu ciobanul, până băgă de seamă Ion că se înnoptase. Iute, trebuia de-acum s-o ducem şapte kilometri la galop, să nu ne prindă noaptea. Îi reamintesc îngrijorat teama mea. Îmi zice că nu face nimic, să strâng bine din genunchi şi să mă ţin şi de coamă – adică tocmai ceea ce cavalerul priceput îţi zice să nu faci. Şi s-au pornit cei şapte cavaleri, pe şei proaste, cu căluţii noştri de ţară; eu, după Turda, parcă n-aveam nimic între picioare şi, strângând din genunchi în disperare, mă cramponam de coamă aplecat înainte. Era toamnă, câmpul uscat la infinit. Stoluri de ciori se ridicau speriate, croncănind urât. Era un spectacol de cinema – să-l admir dacă n-aş fi fost atât de crispat.

Când am ajuns la conac şi am predat şi eu calul meu unui rândaş, m-am târât anevoie, cu picioarele crăcănate, până la „umblătoare”. Acolo mi-am scos izmenele, cu pielea bucilor cu tot. Opt zile am fost cu bandaje şi cu comprese de vaselină, iar pe scaune, aşezat pe perne moi. Dar, mai târziu, am fost un călăreţ pasionat şi, cu vârsta, chiar destul de priceput – căci călăria e singurul din toate sporturile în care poţi face progrese, era să zic până la moarte – să zicem: până nu te mai poţi urca în şa.

*

După Găeşti, a doua lună şi uneori şi a treia, mă duceam pe aceeaşi şosea Bucureşti– Piteşti, mai la nord, la Ciulniţa, puţin înainte de Leordeni. Acolo avea o mică vie Eliza Băbeanu, tante Liselle. Maică-sa, atunci deja bătrâna văduvă a generalului Băbeanu (îi puteţi vedea strămoşii zugrăviţi în biserica Icoanei din Bucureşti, ctitoria lor), era

născută Lucreţia Răctivanu – din familia a cărei urâţenie am evocat-o mai adineaori – şi avea o bunică Grădişteanu, soră cu bunicul mamei. Era deci vară de-al doilea cu mama, dar ca vârstă mama era mai aproape de Lizica. Bătrâna Răctivanu Băbeanu cumpărase la trei kilometri de Ciulniţa, mai pe deal, la Budişteni, un vechi conac vândut de vreun boier Budişteanu, mai scăpătat. Nu era un monument istoric, cum era conacul Olănescu de la Găeşti, dar era plin de farmec vechi. Numa-n lungime, fără etaj, avea de-o parte, unde soseai cu maşina, un teren plan cu grajduri şi alte acareturi şi unde coana Lucreţia făcuse un teren de tenis, lux mare pe vremea aceea. De cealaltă parte, casa dădea pe o lungă costişă cu livadă de pomi şi tufişuri de flori.

Casa de la Ciulniţa, chiar la şosea şi neapărată prin vreun rând de arbori de praful ridicat de maşini, era mult mai prozaică, dar atmosfera era de admirabilă afecţiune. Tanti Lizica, care avea patru fraţi şi surori – Ioan, ofiţer, încurcat undeva în provincie cu o farmacistă, Alexandru, ajuns Director General al Eforiei Spitalelor Civile, şi cele două surori, Elena (Ella), nemăritată, intelectuala familiei, şi Mihaela, căsătorită cu inginerul ceferist Ion Duma, de origine macedo-română –, Eliza, zic, era căsătorită cu Dimitrie (Puiu) Angelescu, fiul generalului Angelescu, de mai multe ori Ministru de Război în guvernele liberale. Nenea Puiu era el însuşi politician desăvârşit, atunci secretar general al P.N.L. Mie, care începusem deja să primesc otrava legionară, nu-mi plăcea de alura politiciană a lui nenea Puiu, şi n-aveam dreptate, că era om de cultură şi plin de calităţi – afară de urâţenia fizică în perfectă armonie cu urâţenia Băbenilor, care o moşteniseră de la Răctivani. Qui s’assemble se rassemble, zice franţuzu’.

Cumnatul Ion Duma venea mai rar, foarte prins de meseria lui de Director la căile ferate. Prima dată că l-am cunoscut, ştiindu-mă licean în Franţa, mă întreabă:

— Cine e poet francez mai mare? Victor Hugo sau Goncourt?

Eu, indignat, îi zic:

— Bineînţeles, Victor Hugo!

El dă din cap şi-mi răspunde:

— Ba Goncourt!

Nevastă-sa, Mica, avea un dar extraordinar: vedea în vis realităţi întâmplate la distanţă! Într-o noapte s-a trezit urlând din cauza coşmarului pe care-l avusese: văzuse un groaznic accident de tren, vagoane răsturnate, răniţi, auzise strigăte. Tremurând, îi spune visul bărbatului, care încearcă s-o calmeze, o mângâie, îi repetă că a fost doar un vis – îi aduce grabnic lapte cald cu miere, s-o potolească... când sună telefonul: domnul Director era chemat degrabă, că undeva în provincie avusese loc un teribil accident de tren.

Câţiva ani mai târziu, Mica a avut iarăşi un asemenea coşmar. De data asta bărbat-su a chemat el primul la telefon Direcţia C.F.R. – şi era iarăşi adevărat.

Mama lui nenea Puiu era o Bolintineancă, nepoată a poetului. Ţinuse zeci de ani un renumit pension de fete. Maică-mea fusese băgată acolo şi o luase ca pe o pedeapsă, când de fapt o puseseră pe ea părinţii, că era cea mai deşteaptă din cele patru surori. Acum, bătrâna Bolintineanu, Bătrânica, era ţinută în casă la Ciulniţa, că începuse să fie cam zaharisită. Pe vremea aia nu-ţi băgai

bătrâna mamă în aziluri, o ţineai în casă, cu toate neplăcerile, până o lua Dumnezeu. Noi, copiii nemiloşi, o înconjuram din când în când rugând-o să ne recite versuri de-ale lui Dimitrie Bolintineanu. Şi ea îi dădea drumul, mecanic:

...într-un vechi castel

Unde curge-n vale un râu mititel,

Plânge şi suspină tânăra domniţă,

Dulce şi suavă ca o garofiţă...

Şi după vreo 20 de versuri o lua da capo ca şi când ar fi fost continuarea, şi noi, nesuferiţi, râdeam înăbuşit – prosteşte.

Casa aceea de ţară, lipsită cu desăvârşire de lux sau eleganţă, era în acelaşi timp o uriaşă bibliotecă, cu mii de cărţi, şi româneşti, dar mai cu seamă franţuzeşti. Acolo am pus eu mâna, când aveam paişpe ani, pe Cei trei muschetari a lui Alexandre Dumas – pe franţuzeşte. În viaţa mea n-am fost mai captivat, mai pasionat, mai fermecat de o lectură ca de această vrăjitorie, pretins istorică, a lui Dumas. Afară de mese şi de somn, n-am mai avut, trei zile, nicio treabă, nicio ocupaţie, nicio distracţie, numai cartea aia mare, deja puţin zdreanţă, în mână. Şi mă culcam cu ea sub pernă când „venea moş Ene pe la gene”. Iar dimineaţa, când ne aducea o slujnică, la 7 jumătate, o farfurie cu un kil de struguri, scoteam cartea de sub pernă, mă puneam în şezut şi cu o mână ciuguleam din struguri, cu cealaltă ţineam cartea. Niciodată n-am mai

trăit aşa ceva. Bineînţeles, după Les Trois Mousquetaires au urmat Vingt ans après, apoi Le Vicomte de Bragelonne.

Alteori, tante Liselle mai făcea puţină ordine în preocupările literare: ne adunam cu toţii, cei trei copii ai ei, Mariliza, Dinu şi Ileana, eu şi alţi tineri invitaţi, dacă erau. Se citea din Caragiale sau din Molière, sau făceam jocuri instructive. Cel mai rodnic din toate a fost jocul de cărţi cu marii pictori: câte patru tablouri ale fiecăruia dintre 12 mari maeştri ai picturii. Jocul era pasionant, şi rezultatul, un tezaur pe viaţă ca să ţii minte capodoperele lui Michelangelo, lui Leonardo, lui Rafael, lui Velázquez…

În fiecare an se făcea la Ciulniţa şi o recepţie mare, cu invitaţi de la zeci de kilometri. Când am făcut 17 ani, a avut loc recepţia cea mai bine pregătită, cu spectacol înainte de cină, versuri (la care am participat şi eu – şi Ion Duma, cel mai talentat în asemenea comedii) şi dansuri. Eu am executat cu sora lui Ion Duma o exhibiţie de tango argentinian, în care mă strângea partenera de mi se încinsese capul – şi nu numai cel de sus... A doua zi mi-au spus unii:

— Măi! Ce n-ai înţeles tu, prostule, că aia, rea de muscă, te voia?!

Eu n-am înţeles nimic, într-adevăr, ca prostu'. Aş fi putut să îndrăznesc, că nu mai eram nevinovat, trecusem de-acum primele probe de foc. Dar am ratat ocazia. Şi n-a fost nici prima, nici ultima. Sunt un specialist al ratărilor, un fel de campion al anti-donjuanilor.

Se mergea aproape zilnic şi la Budişteni. Numai bătrâna Băbeanu avea atunci maşină, un Ford, nu vechiul model, „cu mustăţi" – adică două lungi mânere lângă volan, unul viteza, celălalt nu mai ştiu ce; ăsta, modernul, era mai şic,

mai elegant, dar tot înalt pe picioare, că pe atunci, în imensitatea Statelor Unite, nu erau şosele asfaltate până în cătune, ca în Franţa, şi trebuiau maşini care să treacă prin hârtoape... ca la noi.

Şi la Budişteni erau unii permanenţi: bătrâna Băbeanu, fiica Ella şi fratele bătrânei, colonelul Grigore Răctivanu, nenea Gheghe. Noi tinerii ne jucam să-l urmărim discret ca să auzim pârţurile pe care bietul moş le scăpa la câte trei paşi unul. Cam adus din spate şi cu genunchii îndoiţi, nu mai avea, sărmanul, uşor zaharisit, nimic din semeţia militarului. Venind vorba despre „vânturi”, era în casă şi o bătrână căţea de vânătoare care-i cam ţinea isonul lui nenea Gheghe. Într-o după-amiază când era sindrofie mai mare, ţin minte, a scăpat căţeaua unul atât de pestilenţial, încât cu toţii am ţipat la ea: „Afară! Ieşi afară!” şi biata căţea, cu coada între picioare, a ieşit umilă în curte. Un musafir de la Bucureşti, atunci acolo, cam filfizon, cu cravată cu ac cu perlă, zice bătrânei gazde:

— De ce nu-i daţi ce mi-a prescris mie doctorul: Charbons Belloc?

Erau din când în când şi musafiri mai interesanţi, de pildă surorile Radu Mihai, fiicele prefectului Poliţiei de pe vremea lui Cuza. Numai una dintre ele fusese măritată Radovici. Trăiau împreună, bătrânele, grăsune, deştepte amândouă şi culte – dar ne interesau mai cu seamă că erau spiritiste. Ne-au povestit nişte cazuri, zău, să te cruceşti. Dar nu e locul aici să pomenesc vreunul deosebit (îmi rezerv să scriu odată un articolaş cu toate poveştile pe care, din diverse părţi, le-am auzit despre spiritism, de la părinţi, de la surorile Radu Mihai, de la monseniorul

Vladimir Ghika, care considera spiritismul o invenţie a Diavolului).

Cum însă noi toţi ne arătam sceptici chiar privitor la simplul fapt că se puteau mişca mesele aşa, singure, în întuneric, fără vreo misterioasă înşelăciune, doamnele cele două ne-au propus să facem o experienţă deschisă, pe lumină, în public. S-a acceptat, bineînţeles. Ne-au privit pe toţi, atent, pe rând, şi au ales doi despre care estimau ele că ar putea fi bun medium: o doamnă (n-o ţin minte) şi eu. S-a căutat mescioara cea mai uşoară, de se putea şi fără cuie de metal. S-a ales masa superioară din acele rânduri de mese subţiri care intră una sub alta, ce li se zice pe franţuzeşte: tables-gigognes. A fost adusă în mijlocul salonului şi cei patru ne-am pus la cele patru laturi, cu mâinile atingând foarte uşor masa. Ceilalţi 10-12 prezenţi în salon făceau cerc în jurul nostru, în tăcere absolută. Nu ştiu cât am stat, pesemne cel puţin 15-20 de minute, cu mâinile tremurând uşor pe masa abia pipăită. Mi s-a părut o veşnicie. Deodată masa a început să sară, din ce în ce mai tare, apoi chiar să se mute, noi alergând după ea prin salon... Nu vă povestesc basme! Asta am trăit chiar eu. Există deci nişte forţe izvorâte din noi, pe care nu le cunoaştem şi, în timp normal, nu le simţim câtuşi de puţin. Acum, ce legături are aceasta cu o convorbire cu spiritele morţilor noştri e o altă chestiune.

Tot în anul când am făcut 17 ani, a fost în gazdă la Budişteni şi o pianistă de concert, rusoaică de origine, Nadia Kebap. Ne-a cântat ea admirabil de câteva ori, dar eu n-o plăceam defel, cam bondoacă, stângace, o găseam cam caraghioasă. Dar ea, ce?, nici nu s-a ferit, m-a

înghesuit „într-un ungher, degrabă”, cum zice poetul, şi a vrut să mă sărute. Eu am dat s-o resping cu un fel de scârbă. Iarăşi prostu’ din mine, altă ratare – v-am spus că sunt specialist. Da’ ce? să mă încurc cu bătrâna asta de 37 de ani! Eu eram de câteva zile îndrăgostit de Tanda Caragea, de 14 ani, sosită pe două săptămâni la Ciulniţa. Fără a fi nici ea frumuseţe clasică, era, la 14 ani, subţire, înaltă, isteaţă – de avea un bâzdâc irezistibil. Amor nebun între noi doi, dar cum? La vârsta aia şi la rudele la care eram, să îndrăznesc să mă aventurez dincolo de stadiul flirt? (Cunoaşteţi definiţia flirtului? Chiar dacă o ştiaţi, să v-o mai spun pe englezeşte, pentru neştiutori: Hand in hand; hand in it; it in hand; but never it in it. Cum ştiţi acum cu toţii englezeşte, n-am nevoie să traduc.)

Deci cu Tanda mă giugiuleam în maşina care ne ducea zilnic la Budişteni, amândoi înghesuiţi la spate, lipiţi unu’ de altu’ şi cântând cu foc:

Fetiţe dulci ca’n Bucureşti

În toată lumea nu găseşti!

Mariliza, care era lângă şofer, stătea cu capu-ntors către noi. Nu-i plăcea. Eu socoteam, dacă nu pot face nimic cu ea anul ăsta, când m-oi întoarce la anu’, musai să atac. Dar, când m-am întors, eu de 18, ea de 15, am aflat că era deja lansată pe piaţă. O ratasem şi p-asta.

Table of Contents